

Muotoutuva ympäristöaate ja uusi politiikan kenttä

Ympäristökysymys sosialidemokraattien silmin 1982–1989

Poliittisen historian
kandidaatintutkielma

Laatija:
Nea Ilmonen

3.5.2025
Turku

Kandidaatintutkielma

Oppiaine: Poliittinen historia

Tekijä(t): Nea Ilmonen

Otsikko: Muotoutuva aate ja uusi politiikan kenttä. Ympäristökysymys sosiaalidemokraattien silmin 1982–1989.

Sivumäärä: 38 sivua

Päivämäärä: 3.5.2025

Tutkielmassa analysoidaan sosialidemokraattisen puolueen (SDP) sekä Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestön (SAK) alaisten ammattijärjestöjen suhtautumista ympäristöpolitiikkaan 1980-luvulla. Tutkielmani pääpaino on erityisesti puoluepoliittisten sosialidemokraattien tutkimuksessa, mutta olen sisällyttänyt kattavamman kuvan luomiseksi myös ammatillisen sosialidemokratian näkökulmaa osaksi analyysiani. Menetelmällisesti tutkimus on toteutettu käyttäen historian tutkimuksellista laadullista analyysia. Aineistona on hyödynnetty SDP:n eduskuntaryhmän kokousten pöytäkirjoja, SDP:n ja SAK:n ympäristöpoliittisten työryhmien pöytäkirjoja ja muita asiakirjoja sekä ensimmäisen ympäristöministerin Matti Ahteen henkilöarkiston asiakirjoja. Olen pyrkinyt hahmottamaan aineistoista tutkimuskohteiden suhdetta ympäristöteemaan ideologisina kysymyksinä sekä osana poliittista strategiaa. Lisäksi olen tarkastellut aineistojen pohjalta ilmennyttä toimijakentän kuvaa, ympäristöpolitiikalle annettuja perusteluita sekä sen haasteita tai ristiriitoja.

SDP:n sisällä ympäristöteemoilla profiloitumisen katsottiin edesauttavan vaikutusvallan lisäämistä puoluekentällä erityisesti suhteessa Keskustapuolueeseen. Se oli myös tapa vedota nuoriin äänestäjiin, joilla nähtiin olevan uudenlaisia vaatimuksia politiikan monille ulottuvuuksille niin sisältöjen kuin konkreettisen toimintakulttuurin ja ajettujen arvojen osalta. Luokkapohjaisen identiteetin merkityksen väheneminen, konsensuspuolueen asema ja vihreän liikkeen ja ympäristöaktiivisuuden tuoma kilpailullinen uhka edistivät ympäristöpolitiikan omaksumista SDP:ssä.

Uusien teemojen integroiminen ei kuitenkaan ollut itsestään selvää, sillä erityisesti perinteiseen työväenluokan intressipolitiikkaan vetoavan poliittisen retoriikan eturistiriidat ympäristönsuojelullisissa kysymyksissä herättivät jonkin verran puolueen sisäisiä konflikteja. Ympäristökysymykset asetettiin herkästi vastakkain talous-, teollisuus-, työllisyys-, energia- ja aluepolitiikan kanssa. Kuitenkin puolueen johdon linja oli 1980-luvun aikana selvästi ympäristöpolitiikan aktiiviseen harjoittamiseen myönteisesti suhtautuvaa, ja ekologisten näkökulmien edistäminen alkoi vakiintua yhdeksi retoriseksi normiksi.

Avainsanat: SDP, SAK, työväenliike, sosialidemokratia, ympäristöpolitiikka, vihreä politiikka

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Ympäristökysymys ja uuden politiikan piirteet	4
1.2	Tutkimuskysymykset	5
1.3	Aineistot ja menetelmä	7
2	Ympäristöpolitiikka strategiana ja toimijakentän kuva	10
2.1	Ympäristöpolitiikan institutionalisoitumisen edellytykset ja rajat	10
2.2	Uusi sektori profiloitumisen välineenä	12
2.3	SDP:n suhtautuminen ympäristöpoliittisen toimijakenttään	15
3	Työväenliikkeen ympäristöpolitiikan haasteet	20
3.1	Ympäristön ja teollisuuden eturistiriita	20
3.2	Energiapolitiikalueelliset näkökulmat	22
4	Uudet ideologiset suuntaviivat ja ympäristöpolitiikan perustelut	27
4.1	Itseymmärrys ja julkiset perustelut	27
4.2	Materialistisen ja jälkimaterialistisen politiikan yhdistyminen	31
5	Johtopäätökset	34
	Lähteet	36

1 Johdanto

1.1 Ympäristökysymys ja uuden politiikan piirteet

Ympäristönsuojelutoiminnan poliittisen taustan voidaan nähdä ulottuvan varhaisen 1800-luvun teollistumisen ympäristövaikutusten kokemuksiin. Luonteeltaan varhainen luonnonsuojelutoiminta oli ollut 1960-luvulle saakka kirjaimellisesti melko konservatiivista, konservoivaa toimintaa, joka on ollut luontoharrastajien käsissä ilman suoraa poliittista olemusta.¹ Metsäteollisuuden teknologian kehityttyä liike sai poliittisempia ulottuvuuksia. Ympäristöaktiivisuuden kasvu toi uuden poliittisen mobilisaation, kun nuorison ekologinen herääminen alkoi 1960-luvulla. Tämä trendi yhdistyi myös toisiin yhteiskunnallisiin ja sosiaalisiin kysymyksiin, radikaaliin muutosvoimaisuuteen ja uusiin vaihtoehtoihin elämäntapoihin. Ympäristöliikkeet saivat näin selvästi aikansa yhteiskuntaa haastavan poliittisen ulottuvuuden, ja niiden toimintatapoihin kuului niin kansalaisjärjestötoimintaa, lobbaamista kuin paikallista suoraa toimintaa luonnonsuojelun edistämiseksi.²

Ympäristöongelmat kuten rikkipäästöihin liitetty metsien happamoituminen ja luontoalueiden suojelutoiminta siirtyivät liikkeiden haasteista lopulta myös perinteisen poliittisen kentän käsittelemiksi asioiksi. Ympäristöministeriön toiminnan alkaminen vuonna 1983 tarkoitti ympäristökysymyksen poliittista institutionalisoitumista ja ympäristöhuolen vakiintumista kiinteäksi osaksi poliittista järjestelmää.³ On huomioitava, että tästä huolimatta ympäristöpolitiikkaa on harjoitettu jo pidemmällä aikavälillä. Esimerkiksi ympäristölainsäädäntöä luotiin jo aiemmin, ja jotkin kunnat saattoivat tehdä edistynyttä luonnonsuojelupolitiikka jo 1970-luvulla. Toisaalta alkukauden 1983–1987 ympäristöpolitiikka näyttäytyy vielä jokseenkin vakiintumattomana, sillä ympäristöasioiden hoito rajoittui pitkälti luonnonelementtiperusteiseen jaotteluun. Ympäristönäkökulma ei siis ollut vielä kytkeytynyt laajemmin kaikenlaiseen yhteiskunnalliseen toimintaan.⁴

Ronald Inglehart on tehnyt tunnetuksi postmaterialistisen teorian, jonka mukaan 1960-luvulla alkanut kehittyneiden teollisuusmaiden tiedostava nuorisoradikalismi ja poliittisen kulttuurin muutospainet saivat alkunsa uuden sukupolven arvomaailman muutoksesta suhteessa vanhaan poliittiseen tilaan. Tässä vanhassa tilassa on usein korostunut konsensushakuinen

¹ Järvikoski 1984, 164, 168.

² Ibid., 169, 172.

³ Tirkkonen ja Jokinen 2001, 66.

⁴ Ibid., 76–78.

poliittinen kulttuuri, vakiintuneet ja tasaiset puoluejaot sekä yhteiskunta, jossa elintaso ja turvallisuus ovat saavuttaneet uuden huipun sodanjälkisessä yhteiskunnassa.⁵ Rauli Mickelsson hahmottelee 1900-luvun Suomessa vallinneen kolme ideologian suuntautumistapaa: modernille yhteiskunnalle tyypillinen suureen kertomukseen pohjaava ydintotuusideologia, korporatistisesta yhteiskunnasta kumpuava risteävistä eduista muodostuva intressi-ideologia ja yksilökeskeisen ajan, moraalipohjaa korostava ja totuuden käsityksen suhteellistava arvoideologia.⁶

Uuden poliittisen kulttuurin piirteillä tarkoitetaan tätä 1970–1980-luvuilla tapahtunutta uusien arvojen politisoitumista. Nämä individualismia, ympäristönsuojelua, vähemmistöjen vapauksia, suoraa toimintaa, degrowth-ajattelua⁷, aseistariisuntaa, globaalia solidaarisuutta ja vaihtoehtoisia elämäntapoja korostavat teemat nousivat kulttuurista, jossa luokkasamastuminen määritti yhä vähemmän ihmisten yhteisöä ja poliittista aktiivisuutta. Tämä toi materialististen ideologioiden rinnalle uudenlaisia asiakysymyksiä, liikkeitä ja puolueita, poliittisen osallistumisen tapoja. Uusien liikkeiden lisäksi se vaikutti myös vakiintuneiden puolueiden toimintaan ja asemoitumiseen.⁸ Jälkimaterialististen arvojen politisointi ja uuden politiikan piirteiden omaksuminen on ollut tyypillisesti vasemmistosta kumpuavaa liikehdintää, ja vaihtoehtoliikkeiden keinovalikoimassa oli myös paljon samaa kuin työväen toiminnassa.⁹

1.2 Tutkimuskysymykset

Tässä kandidaatintutkielmassa tarkastelen suomalaisen ympäristöpolitiikan institutionalisoitumisen alkuvaihetta 1980-luvulla, jolloin ympäristöteema oli erityisen huomion ja tarkastelun alla niin Suomessa kuin kansainvälisestikin. Aikarajaukseni on vuodesta 1982 vuoteen 1989, sillä sisällytän kontekstin takia myös ympäristöministeriön perustamista edeltävää keskustelua. Tämä aikajana kattaa aineistoa kahden

⁵ Karimäki 2022, 25–26; Mickelsson 2021, 247, 249.

⁶ Mickelsson 2021, 378–379.

⁷ Ympäristöajatteluun liittyvä poliittinen liike, joka katsoo nykyisenkaltaisen kapitalistisen talousjärjestelmän kasvun ja ylikulutuksen olevan kestäättömiä ympäristölle sekä inhimilliselle hyvinvoinnille ja tasa-arvolle. Liike pyrkii luomaan uusia, kestävämpiä tapoja järjestää rajallisten resurssien yhteiskunnallinen jako. Ks. esim. Heikkilä 2016.

⁸ Karimäki 2022, 19; Outinen 2016, 190; Zilliacus 2001, 8.

⁹ Liukkonen 2010, 15; Heikkilä 2016, 68.

hallituskokoonpanon, Sorsan IV hallituksen 1983–1987 ja Holkerin hallituksen 1987–1991 ajalta, joista kumpikin oli SDP:n enemmistöisiä.¹⁰

Tutkimukseni kohteena ovat Suomen sosialidemokraattinen puolue SDP sekä Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK. Tutkin sosialidemokraattisia liikkeitä, sillä SDP:llä oli 1980-luvun ympäristöpolitiikassa selvästi johtorooli verrattuna muihin puolueisiin. Haluan myös hahmottaa, miten sosialidemokraattinen ideologinen muutostila heijastuu uusiin politiikan teemoihin. Olen nostanut tarkasteluun ammattiliittojen toimijuuden tutkielmani osaksi, sillä SDP:llä ja ay-liikkeellä on historiallisesti vahva suhde sekä yhtenäinen tapa tarkastella yhteiskuntaa luokkaperustaisesta asetelmasta. SAK ja sen alaiset ammatti- ja etujärjestöt ovat kiistattomasti kytköksissä puolueeseen sen keskeisenä yhteistyö- ja kannatusryhmänä. Poliittisen työväenliikkeen materialistinen, työn ja elintason kysymyksiin keskittynyt, intressipolitiikka on tyypillisesti ollut ammatillisen työväenliikkeen etuja ajavaa. Tämä asetelma antaa tutkielmalleni kiinnostavan lähtökohdan, sillä ympäristöteema ei varsinaisesti ole ollut yksi näistä toimijoita yhdistävistä politiikan osa-alueista. Lisäksi käytännön politiikkatoimissa ympäristönsuojelun ja työväenluokan intressit voivat lyhyellä aikavälillä olla suorassa ristiriidassa. Tutkielmassani näiden kohteiden käsittely ei kuitenkaan ole symmetristä, vaan SDP on selvästi korostetuin toimija. Ammattijärjestön sisällyttäminen tutkimuksen kehikkoon tuo esille sosialidemokraattisen toimijuuden monitahoisuuden sekä ympäristöaiheeseen kietoutuneet yllä mainitut perustelut.

Olen selvittänyt, millaiset teemat ohjasivat sosialidemokraattien profiloitumista uudella politiikan sektorilla sekä luonut yleiskuva siitä, millaisena ympäristönsuojelu sekä siihen relevantisti kantaottavat toimijat maltillisemmassa työväenliikkeessä nähtiin. Kattavan kuvan luomiseksi olen tarkastellut primääriaineistona sekä toimijoiden sisäistä että ulkoista viestintää.

Tässä tutkielmassa vastaan seuraaviin kysymyksiin: Millainen kuva 1980-luvun sosialidemokraattisessa ymmärryksessä muodostettiin ympäristöpolitiikan toimintakentästä, ja mihin perustuen poliittista erontekoa tai kumppanuutta muihin toimijoihin luotiin? Millaisia keskeisiä haasteita tai kiistoja käytännön ympäristöpolitiikassa ilmeni? Miten ja miksi sosialidemokraattisen puolueen materialistisen ideologian perinne muuntuu sisältämään

¹⁰ Sorsan IV hallitus 1983–1987: SDP, Keskusta, RKP ja SMP. Holkerin hallitus 1987–1991: SDP, Kokoomus, RKP, SMP.

jälkimaterialistisia piirteitä, kuten ympäristönsuojelua, ja miten tätä perusteltiin omille kannattajille?

Analysoin aineistolähtöisesti toimijoille välittyntä kuvaa uuden politiikan sektorin strategisesta merkityksestä osana poliittisia valtasuhteita, tapana vahvistaa omaa asemaa valtakunnanpolitiikassa. Tavoitteenani on hahmottaa, kuinka toimijat itse näkivät roolinsa, ja erityisesti se, miten ja mistä lähtökohdista he määrittelivät ja sanoittivat omaa ja organisaationsa toimintaa. En siis analysoi ympäristöpolitiikan laatua tai onnistumista, vaan tarkastelen argumentaatiota ja siihen vaikuttaneita piirteitä ajan keskusteluissa ja puheenvuoroissa.

1.3 Aineistot ja menetelmä

Tutkielmani primäärilähteinä käytän SDP:n eduskuntaryhmän pöytäkirjoja, ensimmäisen ympäristöministeri Matti Ahteen henkilöarkiston asiakirjoja hänen ministerikaudeltaan sekä SDP:n ja SAK:n ympäristöpoliittisten työryhmien pöytäkirjoja ja muita asiakirjoja. Nämä kaikki ovat saatavilla Työväen arkistossa Helsingissä. Olen käynyt aineiston läpi lähiluennalla sekä tallentamalla tutkielmalle relevanteiksi katsomani asiakirjat digitaalisesti. Aineistoni ei kata kaikkea ympäristöpolitiikasta käytyä keskustelua, sillä olen rajannut tarkasteluun keskeisiksi katsomiani lähteitä. Erityisesti SDP:n eduskuntaryhmän pöytäkirjojen tarkastelussa haasteena on aineiston laajuus. Toisaalta nämä pöytäkirjat ovat nauhoituksesta litteroituja, jolloin aineistot ovat todennäköisesti todenmukaisempia keskusteluja, eikä kirjaamiseen liittyvä vallankäyttöä ilmene tällöin samoin kuin muissa tallentamistavoissa.

Toimijuuden käsite korostuu erityisesti jälkikäteen tallennetussa tiedossa. Pehdän tutkimuksessani osin myös ajan kärkipoliitikkojen muistelmatietoon, jota on kerätty esimerkiksi juhluvuosien muistopuheita ja omia muistelmateoksia varten. Näiden käsittelyssä korostuvat lähdeaineiston kriittinen luenta. Ajallisen etäisyyden myötä muistitieto muokkautuu, ja puheissa halutaan korostaa omaa toimijuutta onnistumisen hetkissä ja ottaa etäisyyttä toimintaan, joka jälkikäteen näyttäytyy huonossa valossa. Tutkittaessa institutionalisoituneita poliittisia toimijoita on lisäksi kiinnitettävä huomiota poliittisen järjestelmän niille asettamiin reunaehtoihin ja normeihin, esimerkiksi vaalien käytäntöihin sekä vallan olemukseen ja jakautumiseen.¹¹

¹¹ Lahtinen 2022, 240–261.

Suomessa puolueiden suhdetta ympäristökysymykseen ja jälkimaterialismin piirteiden omaksumista on aiemmin tutkittu jo jonkin verran. Käytän tätä tutkimusaineistoa oman analyysini taustoittamisessa ja peilaan havaintojani vertailevasti tähän viitekehykseen. Tutkielmani kannalta merkittävimpiä ovat, Tiina Heikkilän, Timo Kauniston, Antti Liukkonen ja Rauli Mickelssonin teokset.

Tiina Heikkilä on tutkinut jälkimaterialismin piirteiden omaksumista Suomen kansandemokraattisen liikkeen (SKDL) ideologiassa historian pro-gradu tutkielmassaan *Jälkimaterialistinen haaste. SKDL, vaihtoehtoliikkeet ja ympäristökysymys* (Tampere, 2016).¹² Aihe sivuaa omaani temaattisesti, vaikkakin tutkimuskohde ja -kysymykset ovat erilaiset.

Timo Kauniston käsittelee väitöskirjassaan *Vaikea vihreys. Keskustapuolueen ympäristöpolitiikka 1968–1987* (Itä-Suomen yliopisto, 2023) Suomen Keskustan ympäristöpoliittista asennoitumista ja sen muutoksia 1960–1980-luvuilla.¹³ Tutkimus antaa omalle tutkimuskysymykselleni relevantin vastaparin erilaisesta lähtökohdasta nousevan valtapuolueen näkökulmasta sekä kontekstoi oman tutkielmani ajanjaksoa.

Antti Liukkonen on tutkinut valtio-opin pro gradu -tutkielmassaan *Aatteesta arvoihin. Yleispuoluekehitys ja ympäristöpolitiikan jakautuminen oikeisto-vasemmisto -akselilla* (Jyväskylä, 2010) vertailevasti SDP:n ja Kokoomuksen ympäristöpoliittisten linjojen kehityskulkua puolueiden ohjelmissa.¹⁴ Tutkielmani pyrkii syventämään tätä aihetta tarkastelemalla työväenliikkeen sisäistä keskustelua ympäristöteemoista sekä taustoittamalla haastekohtia.

Samoin Rauli Mickelsson on tutkinut uuden politiikan piirteiden ja ympäristöteeman ilmentymistä puolueohjelmiin kirjassaan *Suomen puolueet*.¹⁵ Erityisesti puolue teorioiden ja ympäristöliikkeen syntyyn vaikuttaneen asenneilmapiirin tarkastelussa teos antaa hyvän taustoituksen tutkimuskohteeseen. Kirja on kuitenkin luonteeltaan yleisteos, joka pyrkii kattamaan suomalaisen puoluepoliittisen ilmapiirin kokonaisuudessaan.

Tutkielmani tuottaa lisää tietoa SDP:n 1980-luvun historiasta, ja arvioi tutkimuskirjallisuuteen pohjautuen työväenliikkeen ympäristöpolitiikan ilmenemistä ja muotoutumista

¹² Heikkilä 2016.

¹³ Kaunisto 2023.

¹⁴ Liukkonen 2010.

¹⁵ Mickelsson 2021.

institutionalisoitumisen alkuvaiheissa. Se osin täydentää Liukkosen ja Mickelssonin tekemää puolueohjelma-analyysia tuomalla primääriaineistoksi toimijoiden muita tekstejä, joissa ympäristöajattelun ja postmaterialismin vakiintumista arvioin. Tutkin ympäristöpolitiikan teemaa myös toimijuuden, toimintakentän ja aineistolähtöisesti ilmenneiden konkreettisten haasteiden näkökulmasta.

Tutkimusmenetelmänä hyödynnän historiantutkimuksellista päättelyä ja laadullista sisällönanalyysia. Luon siis teemoittelevan historiantutkimuksellisen kokonais kuvan sen sijaan, että analysoisin tekstien kielellisiä tai ilmaisullisia piirteitä. Kipping, Wadhvani ja Bucheli ovat hahmottaneet historiantutkimuksellisen laadullisen sisällönanalyysin koostuvan sisäisestä ja ulkoisesta lähdekritiikistä, aineistojen triangulaatiosta ja iteratiivisesta prosessista eli hermeneutiikasta. Sisäisessä lähdekritiikissä lähdeaineiston validiteettia arvioidaan sen todenmukaisuuden perusteella, ja ulkoisessa lähdekritiikissä arvioidaan aineiston aitoutta ja syntyperää. Aineistotriangulaatiossa eri lähteitä vertaillaan toisiinsa huomioiden näiden omat tiedolliset rajoitteet. Hermeneutiikalla taas tarkoitetaan tulkinnallista sisällönanalyysia, jossa tekstit kontekstualisoidaan omaan aikaansa ja kulttuuriseen todellisuuteensa.¹⁶

¹⁶ Kipping, Wadhvani ja Bucheli 2014, 312.

2 Ympäristöpolitiikka strategiana ja toimijakentän kuva

2.1 Ympäristöpolitiikan institutionalisoitumisen edellytykset ja rajat

Poliittisella kulttuurilla tarkoitetaan yhteiskunnan murroksien, ristiriitojen ja jatkuvuuksien muovaamia vakiintuneita hallinnan tapoja, jotka määrittävät poliittisen käyttäytymisen normeja. Suomalaisessa poliittisessa järjestelmässä on ollut monipuoluejärjestelmään pohjaava, melko konsensushakuinen poliittinen kulttuuri, jossa leimaavina piirteinä ovat olleet tasaisuus ja vahvojen ristiriitojen puute. Tämä on ollut eduksi valtapuolueille, joille se on taannut laajan kannattajakunnan. Ristiriidattomuudesta on huomioitava, ettei se välttämättä kuvasta koko suomalaisen yhteiskunnan yhtenäisyyttä. Jenni Karimäki toteaa tämän sopivan enemmän yhteiskunnan ylätasoin luonnehdinnaksi eikä läpileikkaavaksi massojen poliittisen kulttuurin ominaisuudeksi.¹⁷

Ympäristöpolitiikalla ja ympäristön politisoitumisella voidaan tarkoittaa samanaikaisesti hyvin laajaa kirjoa erilaisia poliittisia prosesseja. On ero siinä, muutetaanko arkisia käytäntöjä ja priorisointeja hallinnollisista lähtökohdista ympäristöystävällisemmiksi vai kyseenalaistetaanko kokonaisvaltaisesti valtion tai markkinajärjestelmän kaltaisten rakenteiden luonnetta ja olemassaoloa. Tässä on yksi ympäristöhallinnon pulma, sillä se, miten ympäristö itsessään suhteutetaan järjestelmään, on kulttuurisesti rakennettua, eivätkä olemassa olevat instituutiot ole syntyprosesseissaan tai toiminnoissaan ympäristöasenteista irrallisia. 1960-luvulla alkanut puhettavan muutos luonnosta ja luonnonsuojelusta kohti ympäristöä ja ympäristönsuojelua osoittaa yhden konkreettisen hahmotuseron, joka aiheen politisoitumisessa on käsitettävissä, erityisesti sen, mikä ihmisen rooli ja yhteys tähän on.¹⁸

Puoluepoliittisessa tilassa 1980-luvulla huomattavaa oli sosialidemokraattisen puolueen valta-asema, kokoomuksen uusi asemoituminen valtakunnan politiikan paitsioaikansa jälkeen sekä vähenevä kiinnostus perinteisiin politiikan vaikuttamisen paikkoihin ja muotoihin.

Yleispuoluekehityksessä tietyn ryhmän intressipuolueet siirtyvät hakemaan kannatusta laajemmalla kannattajakunnalla.¹⁹

SDP oli toisen maailmansodan jälkeisessä yhteiskunnallisessa tilassa antikommunistinen, länsimielinen, demokraattisen sosialismin ja maltillisen työväenliikkeen intressipuolue, jonka

¹⁷ Karimäki 2022, 16–17.

¹⁸ Järvikoski 1984, 169.

¹⁹ Liukkonen 2010, 21; Mickelsson 2021, 187, 409.

tärkeimmät poliittiset periaatteet ja tavoitteet olivat täystyöllisyys, talouskasvu ja työntuottavuus sekä hyvinvointivaltiolle ominainen tulonsiirtojärjestelmä.²⁰ Ympäristöteemat alkoivat nousta puolueen sisällä 1968 kuntavaalien ehdokasasetteluissa, joissa erityisesti nuoret ehdokkaat korostivat valmiuttaan uudenlaiseen politiikkaan ja ympäristöongelmien ratkaisuun. Samana vuonna SDP loi Suomen ensimmäisen ympäristöpoliittisen puolueohjelman, ja vuonna 1970 perustettiin puolueen luonnonhoidon jaosto.²¹ Ajan nuorista poliitikoista muodostui myös porvariyhteistyötä ja antikommunismia vastustanut, kansainvälistä solidaarisuutta peräänkuuluttanut, pätkäneläisiksi kutsuttu, puolueen vasemmistolainen siipi.²²

Analyysissa on suhtauduttava kriittisesti painoarvoon, joka ympäristöteemoilla puolueen sisällä oli. Uusien poliittisten teemojen noususta huolimatta esimerkiksi työllisyys, talous ja sosiaaliuudat pysyvät edelleen tärkeinä politiikan kiintopisteinä.²³ Samoin taloudesta vastanneilla oli käytännössä aina ollut keskeinen asema puolueen hierarkiassa.²⁴ Puolueen ideologia ei ole pysähtynyttä, vaan se on yhtäläisesti tapa ja kohde arvojen aktiiviselle muuntumiselle ja pyrkimykselle vastata siihen, mitä ajan kulttuurinen tila tuottaa.²⁵ Ympäristöajattelu ei siis ollut mitenkään lähtökohtaista valtavirtaa työväenpuolueen sisällä, vaan ennemmin perinteisestä intressipolitiikasta poikkeava politiikan sektori, johon reagoiminen tapahtui suuressa vuorovaikutuksessa ympäröivään yhteiskuntaan ja siihen, millaista poliittista tilaa katsottiin muodostuneen ja tarvittavan.²⁶

Ympäristöhallintoon liittyvät kysymykset oli aiemmin ohjattu monien eri ministeriöiden käsiteltäviksi, erityisesti maa- ja metsätalousministeriöön sekä sisäministeriöön. Itsenäisen ympäristöministeriön perustaminen oli ollut ympäristöliikkeen yksi kiinteä vaatimus jo 1960-luvulta lähtien. Prosessia käsiteltiin 13 vuotta, ja eduskunta päätyi äänestämään Kalevi Sorsan IV ministeriön aikana voimaantulevaksi kolmesta vaihtoehtokokoonpanosta kaikkein laajimman ympäristöministeriön rakenteen, jossa ministeriön alaisuuteen kuuluivat ympäristöasioiden lisäksi asuntopoliittikan kysymykset. Tähän yhdistelmään liittyi vielä

²⁰ Hannikainen 2024, 268.

²¹ Hannikainen 2024, 282.

²² Marttila 2016, 78; Hannikainen 2024, 319.

²³ Liukkonen 2010, passim

²⁴ Hannikainen 2024, 443.

²⁵ Häusermann ja Kitschelt, 2024, 14–15.

²⁶ Ympäristöpolitiikkaan liittyi myös kansainvälisen uskottavuuden kysymys, sillä ympäristöherätys ja hallinnon alojen kehitys tapahtui Suomessa myöhemmin kuin muussa Euroopassa. (Haila 2001, 29–33.)

vuonna 1986 aikaisemmin itsenäinen vesihallinto. Lisäksi kuntien ympäristöhallintoa uudistettiin 1980-luvulla.²⁷

Vihreistä tuli varteenotettava poliittinen toimija kunnallisvaaleissa 1984 lähtien, vaikkei puoluetta ollutkaan vielä varsinaisesti perustettu. Liike puhutteli erityisesti perinteiseen politiikan tekoon pettyneitä nuoria, joille uudet jälkimodernit arvot olivat vahvempia kuin luokkasamastuminen. Vaikka liike vastusti perinteistä vasemmisto–oikeisto-luokittelua, asemoituivat sen valtuutetut ja äänestäjät pääsääntöisesti SDP:n ja maltillisen SKDL:n poliittisen kentän alueelle.²⁸ SDP:n sisällä oltiin tietoisia liikkeen kilpailijastatuksesta, mutta suhtautumistavat tämän pitkäaikaisuuteen tai todelliseen haastamiseen vaihtelivat suuresti.

Ympäristöön kohdistunut huoli nousee suuresti ennen 1980-luvulla, vaikka paradoksaalisesti ympäristöongelmat olivat pitkälti jo tiedossa ennen 1960–70-lukuja. Tietoisuuden kasvuun vaikuttivat muun muassa Rooman klubin *Kasvun rajat* -teos (1972), tieteen kehitys, arvojen ja elämäntapojen muutos sekä ydinsotaan liittyvä pelko totaalaisesta tuhosta.²⁹ SDP:n sisällä ympäristöpoliittiseen talouskasvukritiikkiin vaikutti muiden muassa Pekka Kuusi ja hänen teoksensa *Tämä ihmisen aika* (1982), joka käsitteli fossiilisten polttoaineiden käytön ongelmia kulttuurirevolutiivisesta näkökulmasta. Kuusen merkitys pohjasi hänen vaikutusvaltaansa 1960-luvun sosiaalidemokraattisen hyvinvointivaltion talouskäsityksen ymmärryksen ja sosiaalipolitiikan muokkaajana.³⁰

2.2 Uusi sektori profiloitumisen välineenä

SDP otti 1970-luvun loppupuolella etäisyyttä sosialismiin, ja puolue alkoi puhutella uusia kannattajaryhmiä yhteiskuntarakenteiden muuttuessa, työväen keskiluokkaistuessa, markkinalogiikan vahvistuessa globaalisti ja porvaripuolueiden kannatuksen kasvaessa. 1970-luvun loppupuolen talouden taantumakauden ja työttömyyden kasvun myötä SDP:n linja siirtyi talouspolitiikassa selvästi oikeammalle ja puolueen ideologinen sosialismi muuntui tarkoittamaan lähinnä hyvinvointiyhteiskunnan tulonsiirtojärjestelmän säilyttämistä.³¹

Poliittisessa itseymmärryksessä siis vasemmistolainen retoriikka väheni, mutta sen tilalle oli löydettävä uusia tapoja legitimoida puolueen asemaa.

²⁷ Tirkkonen ja Jokinen 2001, 76–78.

²⁸ Jalonen 1998, 43–48.

²⁹ Haila 2001, 27–29.

³⁰ Kaunisto 2023, 86, 89; Marttila 2016, 122; Outinen 2016, 191.

³¹ Outinen 2014, 317–329.

Ympäristöministeriön perustamiseen liittyvä aktiivisuus ja politiikan uuden sektorin hallinnon takaaminen sosialidemokraattisiin käsiin liittyi vahvasti valtataisteluun Keskustan ja SDP:n välillä. Hegemoniakamppailu näkyi molempien toimijoiden toiminnassa hallinnon suunnittelussa, jossa keskustavaltainen maa- ja metsätalousministeriö ja sosialidemokraattinen sisäministeriö yrittivät kumpikin haalia politiikan sektorin pääasiallisen määräysvaltansa alle. Keskustan puoluehallitus muun muassa teki vuonna 1972 esityksen, jossa maa- ja metsätalousministeriön muutettaisiin luonnonvarainministeriöksi, jolloin sillä olisi mandaatti toimia pääasiallisena ympäristönsuojelusta vastaavana tahona.³² Ympäristöministeriön merkityksestä kertoo myös se, että heti perustamispäätöksen jälkeen sen johtoon nostettiin silloinen sisäasiainministeri Matti Ahde, jolla oli hyvä suhde puolueen johtoon, ja jolle ympäristöasiat olivat lyhyestä kokemuksestaan huolimatta henkilökohtaisesti vakaumuksellisempia kuin monella muulla paikkansa vakiinnuttaneella edustajalla.³³

Puolueen sisällä oli jo pitkään tiedostettu yhteiskunnan rakennemuutoksiin liittyvä oman kannattajajoukkoon kuuluneiden ryhmien hiipuminen. Valta-aseman säilyttämiseksi puolue yritti aktiivisesti tavoitella ääniä laajemmalta joukolta. Toisaalta konsensuspolitiikan takaama vakiintunut asema näytti haittaavan liikkeen mobilisaatiota. Muun muassa puolueen itsetekemässään gallupkyselyssä ilmeni, että jopa omat kannattajat katsovat puolueella olevan liikaa valtaa. Olli Helminen totesi ”Konsensuspolitiikan raskas viitta on pakko repäistä nyt ja ottaa myöskin selviä konflikteja vastaan.”³⁴ SDP:ssä tämä vakiintunut valtapuolueasema nähtiin siis osin haitallisena, sillä siinä ei ollut samaa dynaamisuutta ja puhuttelevuutta kuin uusissa, haastavissa liikkeissä.

Ympäristöliikkeet ja vihreä liike haastoivat sosialidemokraattiseen politiikan teon kehystä ja perinteistä kysymyksenasettelua. Vihreiden ei katsottu sinänsä olevan varteenotettava kilpailija SDP:lle, mutta ”vihreän vuodon” vaikutuksia oman kannatuksen nakertajana arvioitiin tarkasti. Edustaja Arja Alho katsoi, että nuorten puhuttelevuus ja vihreiden haasteisiin vastaaminen tapahtuu käytännössä samoin keinoin eli aatteiden, moraalin ja periaatelinjojen korostamisena.³⁵ Poliitiikan teossa uuden politiikan teemojen nousu lisäsi agendan määrittystä ympäristöteemaisemmaksi kuin aiemmin. Liukkonen toteaa

³² Kaunisto 2023, 107.

³³ ”Mietteitä ympäristöministeriön vaiheista”. Olli Ojala Suomen eduskunta Suomen Ympäristöoikeustieteellisen Seuran 30-vuotisjuhlassa 9.9.2010. Ympäristöministerinä, ympäristöministeriön perustaminen, Historiaa, muistitietoa 2003–2012, päiväämätöntä, HE 1, 92 Ahde Matti, TA.

³⁴ PTK R 22/84, Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä 20.9.1984. CA 50, TA.

³⁵ PTK R 17/83 Muistio eduskuntaryhmän ja puoluetuomikunnan yhteisestä kokouksesta 1.6.1983, A. Alho, 26. CA 46, TA.

puolueohjelmien analyysissaan yhteneväistyvän retoriikan eri puolueiden ympäristöpolitiikassa merkitsevän, että puolueet jakoivat ymmärryksen uuden postmaterialististen arvojen keskeisestä olemuksesta ajan poliittisen tilan määrittäjänä.³⁶ Esimerkiksi kunnallisvaalien 1984 alla ympäristökysymys näytti ottaneen melko suuren merkityksen puolueen kampanjateemana. Eduskuntaryhmän kokouksessa edustaja Olli Helminen pohjusti vaaliteemakeskustelua erityisesti omien kannattajien äänten takaamiseen ja ”vihreän vuodon” estämisen lähtökohdista. Kampanjan perusilmeen luomiseksi oli suunnitteilla tietoinen ympäristöpoliittinen yhteenotto Maa- ja metsätaloustuottajain keskusliiton kanssa.³⁷ Keskeinen syy profiloitua oli siis puolueen hyvä maine ympäristöasioissa sekä se, että ympäristöaiheet mahdollisesti haittaisivat Keskustapuoluetta.

1980-luvulla työttömyydestä tuli merkittävä kysymys SDP:lle, ja sitä pyrittiin hoitamaan kireämmällä talouspolitiikalla ja investoinneilla.³⁸ Ympäristö- ja yhdyskuntapoliittisen työryhmän 1982 pidetyssä kokouksessa käydyssä kuntavaaliteemakeskustelusta nousee esiin ehdotus ympäristöpoliittisen aktiivisuuden korostamisesta sillä perusteella, että puolueen puhuttava muustakin kuin työllisyydestä ja devalvaation jälkihoidosta.³⁹ Voidaan siis katsoa, että ympäristöpolitiikalle oli yhtäaikainen hyötynäkökulma eräänlaisena peitteenä puolueen muuttuneelle talouspolitiikalle.

1987 eduskuntavaaleissa puolue koki omasta mielestään tappion, sillä sen nähtiin hävinneen sekä perinteisten kannattajajoukkojen että palvelusektorilla ja toimihenkilöinä työskentelevien kaupunkilaisten naisten ja nuorten äänet. Edustaja Matti Saarinen koki ympäristöpoliittisen profiloitumisen epäonnistuneen: ”- [M]eidän omassa ohjelmissamme lukee ne samat asiat, joita vihreät ajaa ja korjaavat potin”. Hän tosi katsoi, että epäonnistumisessa on kysymys huonosta markkinoinnista, ei epäonnistuneesta politiikasta. Ahteen mukaan taas omat kannattajat lämpenevät hitaasti uusille teemoille, mutta korostaa ratkaisuja strategisesti kestävinä valintoina ja tulevaisuuden investointeina.⁴⁰ Heikkilä on havainnut SKDL:ssä vallinneen ajatuksen siitä, että ympäristöarvojen kasvava asema epäpolitisoi keskustelua vasemmistolle epäedullisella tavalla.⁴¹ Vaikka kannatus laski, SDP:lle tämä ei vaikuttanut olevan samalla tavalla kohtalokas ongelma, sillä ympäristöasiassa sillä oli johtoasema, vaikka

³⁶ Liukkonen 2010, 71.

³⁷ PTK R 22/84, Sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä 20.9.1984. CA 50, TA.

³⁸ Outinen 2014, 43–45.

³⁹ Muistio ympäristö- ja yhdyskuntapoliittisen työryhmän kokouksesta. 26.10.1982. Ympäristö- ja yhdyskuntapoliittinen työryhmä, kokouskutsuja liitteineen, kannanottoja 1981–1984. HCO 7, 329.5 SDP, TA.

⁴⁰ PTK R 24/87, Sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä 16-17.8.1987. CA 61, TA.

⁴¹ Heikkilä 2016, 111.

ympäristöasioista puhuminen hieman heikensi sen kannatusta tietyillä perinteisillä kannatusalueilla. Ympäristökysymyksen politisoitumisen katsottiin jopa joissain yhteyksissä tekevän tilaa ”terveemmälle oppositiopolitiikalle”.⁴²

Ammattiyhdistysliikkeellä oli myös omia tavoitteita ympäristöpolitiikassa profiloitumiseen. Yksi vaikutusvaltaan liittyvä kysymys oli oman aseman heikkeneminen sekä huoli ympäristöliikkeistä työväenliikkeen mobilisaation korvaajina. Kemian Työntekijäin Liitto kiteyttää seuraavasti: ”Ay-liikkeen on tultava mukaan niin aktiivisesti, ettei ympäristökysymyksiin pääse yksinomaan vaikuttamaan erilaiset ryhmittymät, joilla ei kuitenkaan ole vastuuta työpaikkojen säilyvyydestä tai työntekijöiden kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista”⁴³

2.3 SDP:n suhtautuminen ympäristöpoliittisen toimijakenttään

Kylmän sodan ajan toimintaympäristössä keskustaa tavoittelevan sosialidemokraattisen puolueen on ollut verrattain helppoa kritisoida ja hakea omaa asemaansa luomalla vastakkainasetteluja kommunistisiin toimijoihin. Keskeisesti vastakkainasettelua on haettu esimerkiksi muiden vasemmistopuolueiden autoritäärisen ideologiaan ilman, että työväen laajaa tukea menetetään. Vertaumat kilpailijapuolueisiin ovat mahdollistaneet myös linjan hiipimisen kohti poliittisen linjan oikeaa laitaa ilman kannatuspohjan menettämistä.⁴⁴ SKDL:n ja SDP:n suhteet olivat toisaalta jo parantuneet entiseen verrattuna Neuvostoliiton ja lännen suhteiden liennytyksen jälkeen, SDP:n päästyä parempaan asemaan sisäpoliittisesti ja puolueen tultua jälleen yhtenäiseksi.⁴⁵

SDP:llä ja SKDL:llä oli ympäristöpoliittisista lähtökohdista paljon yhteistä, ja Heikkilän pro gradu -tutkielmassa ilmenee SKDL:llä olleen samankaltaista profiloitumisesta ja toimijakentän hahmotusta erityisesti vasemmistolaisesta ja työväenluokkaisesta perspektiivistä.⁴⁶ Esimerkiksi ympäristöministeriön perustamiseen pyrkivä lakialoite (128/82) tehtiin yhteisesti SDP:n ja SKDL:n eduskuntaryhmien toimesta Sorsan III hallituskauden aikana.⁴⁷ Tästä huolimatta SDP:ssä ympäristöpolitiikan erontekoa haluttiin korostaa myös

⁴² PTK R 20/89, Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä 18.-19.8.1989, CA 68, TA.

⁴³ ”Ympäristöpoliittinen lausunto” Ympäristöpoliittinen työryhmä pöytäkirja 14.5.1985. SYA 4, 331.88 SAK.

⁴⁴ Häusermann ja Kitschelt, 2024, 43.

⁴⁵ Hannikainen 2024, 185–188.

⁴⁶ Heikkilä 2016, passim.

⁴⁷ ”Ympäristöministeriön perustamisen loppuvaiheet ja ministeriön ensi askeleet” Olli Ojala, päiväämätän. Ympäristöministerinä, ympäristöministeriön perustaminen, Historiaa, muistitietoa 2003–2012, päiväämätöntä, HE 1, 92 Ahde Matti, TA. Huomionarvoista myös, että kyseisessä kokoonpanossa SDP ja SKDL olivat

verrattuna SKDL:ään. Erityisesti paheksuttiin kommunistien näköalattomuutta suhteessa sosialistissa maissa tapahtuneisiin ympäristökatastrofeihin ja tapaa johtaa ympäristöongelmat yksiselitteisesti yksityisomistusta.⁴⁸ Kuitenkaan suurta kilpailuasetelmaa tai huolta laajasta kannattajien siirtymästä SKDL:n piiriin ei esimerkiksi eduskuntaryhmän pöytäkirjoissa näy. Tämä selittyy varmasti osin puolueen sisäisistä haasteista, joita myös SDP:ssä seurattiin tarkasti.

Suhtautuminen puoluepolitiikan ulkopuolella tapahtuvaan suoran toiminnan ympäristöaktivismiin oli kriittistä. Esimerkiksi Ahde kirjoittaa muistelmissaan vihreän liikkeen siirtymän ulkoparlamentaariseen suuntaan olleen huono kehityssuunta, jolle piti tehdä jotain. Hän muistelee kokemuksiaan ministeriajaltaan: ”Kokoajan ministeri ja virkamiehet saivat olla miinoja polkemassa, ettei ihmisiä kahliutuisi vaikkapa metsäkoneisiin tai muihin, jolloin oli aina vaara vahingoille”⁴⁹

Vaikka suhtautuminen ulkoparlamentaarisiin aktivistiryhmiin oli jokseenkin ristiriitainen ja usein epäileväinen, Suomen Luonnonsuojeluliitto (SLL) nostetaan SDP:n puheissa tiheään yhteistyötoimijaksi, ja SLL oli aktiivisesti vuorovaikutuksessa niin ympäristöministeriön kuin puolueen kanssa. Mediassa järjestö näytti usein kannustaneen SDP:n alkuvuosien ympäristöpolitiikkaa.⁵⁰ SLL ei ollut liikkeenä mitenkään selvästi esimerkiksi vihreiden taakse profiloitunut kansalaisjärjestö. Itse asiassa järjestön hallitus teki vastustavan lausunnon erillisen ympäristöpuolueen perustamista vuonna 1982 johtuen ajatuksesta, ettei ympäristönsuojelun asialla voi olla yhtä omistajaa, ja toiminta tapahtuu paremmin edunvalvojajärjestönä, jolla on suhteet monenlaisiin ryhmittymiin.⁵¹ Tässä on huomioitava myös SLL:n sisäiset kiistat, sillä järjestön sisällä oli poliittisesti kirjavia ajattelua.

Kuten todettua, vihreille luokkapohjaiseen yhteisöön perustuva poliittinen identiteetti oli toissijainen rakenteita haastavan vakaumuksen ja elinkeinoelämän ja ympäristön välisen eturistiriidan sijasta. Jokseenkin yhtenevistä asiakysymysten kannoista huolimatta tämä ero

hallituskoalitiiossa RKP:n ja Keskustan kanssa, jotka vastustivat ympäristöministeriön perustamista, kun taas Kokoomus tuki tätä oppositiiossa.

⁴⁸ Ympäristöpoliittisen ohjelman luonnos, 7.11.1986. Ympäristöpoliittinen työryhmä, kokouskutsuja liitteineen 1984–1986. HCO 8, 329.5 SDP, TA.

⁴⁹ Punavihreä ministeri. Ajatus ympäristöministeriön perustamisesta.” Ympäristöministeriönä, ympäristöministeriön perustaminen, historiaa, muistietoa, 2003–2012, päivämäärätöntä. HE 1, 92 Ahde Matti, TA.

⁵⁰Ibid.; ”Kääriäinen ja Isotalo tyrmäävät, vain Joutsamo puoltaa Ahdetta: Ympäristöhaitta vai kunnan mies” Iltalehti 21.2.1987. Lehtileikkeitä Ympäristöministeri 1984–1987, HE 3, 92 Ahde Matti, TA.

⁵¹ Järvikoski 1984, 173–174.

siis haastoi sen legitimitetin, johon SDP:n kaltaisten perinteisten puolueiden toimijuuden perustelut pohjasivat.⁵² SDP:n aineistoissa välittyikin vihreiden yhteiskuntakäsitykseen pohjaava kielteinen näkemys. Ympäristöasioissa vihreiden ideologia, tai sen puute, nähtiin rakenteellisen ymmärryksen heikkoutena, tiedostamattomuutena ja populismina.⁵³ Leena Vähäkylä on havainnut samaa kielteistä suhtautumista tutkiessaan puolueiden tamperelaisten ja oululaisten äänenkannattajalehtien asennoitumista vihreisiin vuosina 1983 ja 1984. Vähäkylän tekemässä analyysissa SDP:n äänenkannattajien, *Pohjolan Työn* ja *Kansan Lehden*, uutisoinnissa huomattavaa oli varsinkin kummankin lehden toisten puolueiden äänenkannattajia vähäisempi uutisoinnin määrä ja selvästi kielteisempi suhtautuminen Vihreään liikkeeseen. Erityisesti ”piilokommunistisuus”, populismi, protestiäänenä toimiminen sekä ehdokkaiden elämäntavat ja fyysinen ulkomuoto nostavat toimittajien kritiikkiä.⁵⁴ On kiinnostava huomata, että juuri SKDL-yhteydet olivat ajan äänenkannattajille merkittävä pilkkakirves, sillä tämän tutkielman aineistoissa vihreät taas näyttäytyvät toimijoiden silmissä enemmän porvarillisina ja luontoa mytologisoivina aatteettoman ja yhteiskuntakritiikittömän asennoitumisensa takia. Toisaalta myös esitetään, että tällaista vihreää ajattelua pitäisi mahtua SDP:n sisälle.⁵⁵

1980-luvun loppua kohden sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän näkemykset tuntuvat muuttuvan vähemmän vihreiden kanssa vastakkainasettelua hakeviksi ja jopa yhteistyötä vakavasti suunnitteleviksi. Vertailukohtia haettiin yleensä kansainvälisistä esimerkeistä. Muun muassa 18.5.1989 käydyssä kokouksessa keskusteltiin, miten vihreään puolueeseen tulisi suhtautua. Edustaja Savolainen totesi: ”[O]len ihan varma siitä, että tulevaisuudessa, niin kuin Saksan Liittotasavallassakin, niin vihreät on meidän hyviä liittolaisia ja se on ihan tärkeä tässä vaiheessa todeta kaikkine ongelmineenkin.”⁵⁶

Toisaalta yhteistyöhalukkuutta nosti se, että monen kansanedustajan näkemyksistä välittyi vähättelevä suhtautuminen, jossa vihreät eivät edes kykenisi tulemaan suureksi poliittiseksi liikkeeksi ja siten todelliseksi haastajaksi. Esimerkiksi edustaja Pertti Paasio toteaa ”poliittinen uusjako on tapahtunut eikä meillä ole mitään syytä kapseloida vihreitä kiehumään omassa liemessään”. Hän vetoaa työväenluokan suuren kertomuksen mukaisen

⁵² Heikkilä 2016, 96–97.

⁵³ Muistio ympäristö- ja yhdyskuntapoliittisen työryhmän kokouksesta. 26.10.1982. Ympäristö- ja yhdyskuntapoliittinen työryhmä, kokouskutsuja liitteineen, kannanottoja 1981–1984. HCO 7, 329.5 SDP, TA.

⁵⁴ Vähäkylä 1998, 270; PTK R 27/84 Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä 25.10.19849. CA 51, TA

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ PTK R 15/89 Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä 18.5.1989, Savolainen, 48–49. CA 67, TA.

keinovalikoiman pohjalta ympäristöpolitiikan olevan aikaperspektiiviltään varteenotettavaa ainoastaan vasemmistolaisena liikkeenä. Vastakkainasettelu löytyy siis kestävydessä ja historiaperspektiivissä. Paasio katsoo, että vihreä joukkomobilisaatio on mahdotonta yleisen kielteisen mielenpiteen, vihreiden porvarillisliberalistiset menettelytapojen ja työväenliikkeen suuren kertomuksen kaltaisen keinovalikoiman puuttumisen takia. Edustaja M. Saarisen mielestä sosialidemokraattien pitää tuoda ympäristöpolitiikan vastakkainasettelua vahvemmin esille juuri sen takia, että luokkaidentiteetti on hämärtynyt.⁵⁷ Eduskuntaryhmän sisällä siis yhteistyömahdollisuus Vihreiden kanssa nousee selvästi varteenotettavaksi, mutta oman toimijuuden sekä perinteisen vasemmiston kannalta ympäristöteemat on nimenomaan askel tulevaisuuden toimintamallien suuntaan.

Keskustapuolueella oli 1970-luvulla jonkin asteista ympäristönsuojeluun myönteisesti suhtautuvaa ajattelua, ja SDP:ssä näytettiin tunnustavan huomioiden, että Maa- ja metsätaloustuottajain keskusliiton vaikutusvallan alla politiikan linjamuutos ei olisi mahdollista.⁵⁸ Muun muassa Matti Ahde korostaa kaikkien hänen ministeriaikansa suojeluhankkeiden saaneen alkunsa keskustalaisten ministerien käsistä.⁵⁹ Samoin 1970-luvun Nuoren Keskustan Liikkeessä oli YK:n nostaman huomion innoittamina emopuoluettaan selvästi suurempaa kulutus- ja talouskasvukriittisyyttä, jota yritettiin tuoda myös, osin onnistuneesti, Keskustapuolueeseen.⁶⁰ Keskustan 1980-luvun ohjelmissa on myös nähtävillä ajalle tyypillistä ekologisten arvojen esiintuomista.⁶¹ Keskustapuolue kuitenkin edusti erityisesti elinkeinonaan suoraan ympäristöä hyödyntäviä ammattiryhmiä sekä maan- ja metsänomistajia. Ympäristöpolitiikkaan liittyvät maankäyttöoikeuksien rajoitukset ja suojelutoimenpiteet siis ristesivät heidän suorien taloudellisten etujen kanssa.

Puoluepoliittisesti ympäristöpolitiikan vakiinnuttua sosialidemokraattijohtoiseksi keskusta vaikutti nousseen keskeisimmäksi suojelutoimenpiteiden kriitikoksi. Esimerkiksi Ahde kertoo Iltalehden haastattelussa: ”Tämä työ on sellaista narusta työntämistä. Erityisesti keskustapuolue on ollut melkeinpä toivoton yhteistyökumppani. Entinen [Keskustan] vihreä liike on nopeasti mustunut ja monet asiat ovat sen seurauksena jääneet kesken”⁶²

⁵⁷ PTK R 15/89 Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä 18.5.1989. CA 67, TA.

⁵⁸ Kaunisto 2023, 256; PTK R 23/84 Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä 27.9.1984, K. Törnqvist, 6, CA50, TA.

⁵⁹ Ympäristöministeri Matti Ahde vastaa syytösröppyyyn ja syyttää ”Kepu on suojelun pahin jarru” *Iltalehti* 21.2.1987. Lehtileikkeitä ympäristöministeri 1987. HE 10, 92 Ahde Matti, TA.

⁶⁰ Kaunisto 2023, 115–122.

⁶¹ Mickelsson 2021, 310

⁶² ”Ympäristöministeri Matti Ahde vastaa syytösröppyyyn ja syyttää ”Kepu on suojelun pahin jarru” *Iltalehti* 21.2.1987. Lehtileikkeitä ympäristöministeri 1987. HE 10, 92 Ahde Matti, TA.

Suhtautuminen Kokoomukseen ympäristöalalla oli moniulotteinen. Porvarillisuus esiintyi suuresti ristiriidassa ympäristöaatteen kanssa, esimerkiksi SAK:n sisällä Maailman Luonnon Säätiön Suomen rahastoon (nyk. WWF Suomi) suhtauduttiin kriittisesti liike-elämän ohjauksessa olevana porvarillisena ympäristönsuojelujärjestönä, koska järjestön johtohahmona oli kokoomuslainen Pertti Salolainen.⁶³ Matti Ahde kirjoitti myös *Demari*-lehteen seuraavasti: ”Tästä syystä [luonnonresurssien rajallisuus] poliittinen ja yhteiskunnallinen keskustelu ei ole punaisten ja vihreiden vastakkainasettelua. Perusasetelma on edelleen punaisen työväenliikkeen ja sinimustan porvarillisen ajatusmaailman välillä”⁶⁴ Tästä huolimatta Ahde korosti kokoomuksen sisällä olevan, kuten vihreissä, paljon sisällöllistä linjavaihtelua ympäristökysymyksissä. Hän toteaa muun muassa: ”Kannattaa myös muistaa, että ympäristöhallinto rakennettiin Suomeen vasemmiston, SMP:n ja kokoomuksen yhteisvoimin. Kepu vastusti”⁶⁵ Ympäristöpolitiikan alalla puolueiden linjat alkoivat ajan kuluessa selvästi muistuttaa toisiaan.⁶⁶ Samanlaista vastakkainasettelun hakua ei harjoitettu Kokoomusta kohtaan. Voidaan katsoa, että myönteiset lausunnot oikeiston ympäristöpolitiikasta edesauttavat tulevaa yhteistyötä kokoomuksen suuntaan.

Ympäristöpolitiikan toimijakentässä korostuivat siis kolme ydinasiaa: keskustapuolue ympäristöpolitiikan asiasisällön suurimpana vastustajana, vihreät ja protestiäänet kannatuksellisena haasteena ja porvaripuolueiden vastakkainasettelu mutta lähenevä yhteistyö.

⁶³ SAK Suomen luonnonsuojeluliiton ulkojäseneksi, 25.1.1984. Ympäristöpoliittinen työryhmä pöytäkirja 25.1.1984. SYA 4, 331.88 SAK, TA

⁶⁴ ”Tarvitsevatko punaiset vihreätä yhteiskuntaa?” *Demari*, 21.1.1984, HE 10, 92 Ahde Matti, TA.

⁶⁵ ”SDP on Suomen ympäristöpolitiikan johdossa. Matti Ahteen pioneerityön tunnustavat muut paitsi kepu” *Turun Sanomat*, päiväämätön. Lehtileikkeitä Ympäristöministeri 1984–1987. HE 3, 92 Ahde Matti, TA.

⁶⁶ Liukkonen 2010, passim.

3 Työväenliikkeen ympäristöpolitiikan haasteet

3.1 Ympäristön ja teollisuuden eturistiriita

Valtiontehtävien hoidon jaotteluun liittyy erilaisia ristiriitatilanteita, kun eri hallinnon osien toimialoihin liittyy tavoitteiden päällekkäisyyksiä. Sektorittamisessa syntyy myös usein politiikkayhteisöjä, joissa tiettyjen intressiryhmien ja hallinnonalojen välille syntyy asiakassuhteita.⁶⁷ Tämä kohdentaminen vaikuttaa myös politiikan sisältöihin, sillä lainsäädännön kohderyhmät ovat selvemmin vuoropuhelussa esimerkiksi lainvalmistelutyössä. SDP:ssä oli muun muassa tavoite tehdä ympäristöpolitiikkaa yhteistyössä elinkeinoelämän ja teollisuusyritysten kanssa.⁶⁸ Tämän todennäköisesti ajateltiin vähentävän rajoitus- ja suojelutoimenpiteiden vastustusta. Hallinnon lähtökohta ei siis ollut mitenkään ympäristöystävällistä suuryrityksiä demonisoiva, jopa päinvastoin. Yritysten ympäristörikkomuksiin suhtauduttiin usein myös ymmärryksellä.

Teollistumisen edistäminen oli toisen maailmansodan jälkeen käytännössä kaikkien puolueiden tavoite. Teollistumisen järjestämiseen liittyi vahvasti aluepoliittinen ulottuvuus, sillä erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomessa ilmeni maatalouden muuttuessa kannattamattomaksi suhteellisesti paljon rakenteellista ja kausiluontoista työttömyyttä, jota uusilla tehdastyöpaikoilla pyrittiin ratkaisemaan.⁶⁹ Teollisen työväen suhtautuminen ympäristösuojaan liittyviin väitteisiin on ollut hyvin vaihtelevaa. Suorissa eturistiriitatilanteissa mielipidekyselyissä mitatut vastaukset ovat kuitenkin näyttäneet, ettei kyse ole pelkästään omien intressin mukaisesta näkemyksen muodostamisesta. Luontosuhde on tyypillisesti ollut hyötynäkökulmainen, mutta huoli ympäristöstä on selvästi esillä aivan kuin muissakin ammattiryhmissä.⁷⁰ Kuitenkin tietyissä tilanteissa suorat paikallistason vaikutukset ovat kiistatta olleet jonkintasoisia uhkia palkkatyöväen intresseille.

Kaikkein suurinta kiistaa 1980-luvun ympäristöpolitiikassa aiheutti luonnonsuojelualueiden perustaminen. Näissä keskusteluissa korostuivat luonnonsuojelun vaikutukset erityisesti teollisuus- ja metsäyöntekijöihin elinkeinon. Toisaalta metsäyöntekijöiden ja ympäristön edut olivat yhtenäiset metsäteollisuuden tehostumisen ja koneellistumisen kannalta.⁷¹ SAK:n

⁶⁷ Jokinen 2001, 81–82.

⁶⁸ Sopusointuun luonnon kanssa. Keskustelu periaateohjelmaa varten. 10.11.1988. Ympäristöpoliittinen työryhmä, pöytäkirjoja 1988–1990. HCO 10, SDP 329.5, TA.

⁶⁹ Hannikainen 2024, 123

⁷⁰ Järvikoski ja Kemppainen, 1991, passim.

⁷¹ Heikkilä 2016, 88.

alaisten Paperiliiton, Maaseututyöväenliiton ja Puutyöväen liiton muodostaman yhteistyöelimen Metsäalan neuvottelukunnan professori Kullervo Kuusela kommentoi 1987 ympäristönsuojelua seuraavasti:

”Sana ”luonnonystävät” on pantava lainausmerkkeihin, sillä sen taakse kätkeytyy paljon muutakin kuin huolta luonnosta. Se on monelle lainavaate, jonka alla on kateutta metsänomistajia ja heidän tulojaan kohtaan, kaunaa puutavarayhtiöitä ja metsävirkamiehiä kohtaan, itsekkyyttä torjua puuntuotannon jäljet omasta lähiympäristöstä, ja alastonta yhteiskuntaa vahingoittavaa nihilismia. Se kätkee myös etu- ja puoluepoliittista pyrkymystä, jota kuvaa muunnelma tarinan mukaisesta Turun puolen urheilujohtajan tokaisusta: ”Paskat luonnosta. Eduskuntaan määhä haluan.””⁷²

Tässä on nähtävillä selvää epäluuloa ympäristönsuojelullisista tavoitteista. Toisaalta kyseisessä seminaarissa ilmenee myös kaikkien kuultujen edustajien puheissa samanaikaista todellista huolta ekologisesta romahduksesta ja sen, erityisesti elinkeinon harjoittamiseen liittyvistä, seurauksista, joihin on valmistauduttava vaikuttamaan ennekuin on liian myöhäistä. Asennetta kuvaa parhaiten yhdistelmä ympäristöhuolta, elinkeinon tulevaisuuden näkymien pelkoa ja epäilyä ympäristönsuojelijoiden intressejä kohtaan. Esillä oli jokseenkin hyväksyvä suhtautuminen hallituksen Metsä2000-ohjelman toteutustapaan, vaikka työn vaikuttavien luonnonsuojelijoiden vaikutus nähtiin mahdollisena uhkana.

SDP pyrki vaikuttamaan perinteisen kannattajaryhmänsä ympäristöpoliittisiin näkemyksiin integroimalla ympäristökysymyksen osaksi ideologiaansa. Käytännössä tämä tarkoitti luonnonsuojelun ymmärtämistä talouden edellytyksenä ja osana yhteiskuntapolitiikkaa.⁷³ SDP:n ympäristöpoliittinen työryhmä esimerkiksi kyseenalaisti 1979 ympäristönsuojelun ja työllisyyden oletetun ristiriitasuhteen, sillä pitkällä aikavälillä vaihtoehtoisia työllisyysmahdollisuuksia nousisi kyllä, ja ympäristönsuojelun lisäksi rationalisointi ja työn tehokkuuden kasvu tuottaisi enemmän työttömyyttä. Myös ympäristöpoliittinen ohjelma 1987 vetoaa ympäristönhoitotöiden työllistäviin vaikutuksiin.⁷⁴

Sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän sisällä oli myös epäilyksiä ympäristöteeman nousua ja puolueen omia aktiivisia luonnonsuojelullisia tavoitteita kohtaan. Aineistoissani kiivainta vastustavaa retoriikkaa tämän keskustelun osalta näkyi 27.9.1984 pidetyssä eduskuntaryhmän

⁷² Metsäalan neuvottelukunta. Kasvaako metsä työtä? -seminaari Hotelli Korpilammessa 10.-11.2.1987. HCO 10, SDP 329.5, TA.

⁷³ Kaunisto 2023, 58.

⁷⁴ ”Mitä on ympäristöpolitiikka”, SDP/Ymp.pol.tr, 1.10.1979, Muistiot, raportit, tutkimukset, HCO 6, 329.5 SDP, TA; SDP:n ympäristöpoliittinen ohjelma, 1987, Pohtiva. <www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/SDP/501>

kokouksessa. Edustaja Mikko Rönholm arvosteli keskustelua, jossa teknologia ja teollisuuden innovaatiot nähdään ympäristön etujen vastakohtana ja ajetaan ”epärehellisesti” rikkipäästöjen alentamista kokonaisedut unohtaen.⁷⁵ Samoin Edustaja Mikko Elolle luonnon ja talouden välinen ristiriita näyttäytyi vaikeana ja huolestuttavana, sillä hänen mukaansa esimerkiksi tehtaita joudutaan sulkemaan, jos niiltä aletaan vaatia jätteidenpuhdistusta.⁷⁶ Kansantaloudellinen huoli näkyi erityisesti edustaja Surakan puheenvuoroissa:

”Ja silloin kun tämä [kansantalouden] veturi on olemassa, niin se aina vähän saastuttaa. – [J]os ei tämä puolue tässä maassa turvaa teollisuuden ja tuotannon toimintaedellytyksiä, niin se jälkeen ei ole vihreitäkään.”⁷⁷

”[O]n löydetty uusia kaivannaisalueita, joita teollisuus olisi valmis hyödyntämään, mutta joitten hyödyntäminen kaatuu pelkästään siihen, että tällainen alue on julistettu luonnonsuojelualueeksi. Sitten ovat nämä kaikki kansanliikkeet vartiomassa, ettet varmaan lapiota sinne pane. Minä ainakin olen pohtinut sitä, kumpi olisi viisaampaa, aloittaa isänmaan kannalta tärkeitä kaivannaisteollisuutta ja antaa vähän tälle porukalle turpiin ja kasvattaa kansantaloutta ja hoitaa luonnonsuojelua muilla asioilla. – Pelkään, että jos tämä puolue kovin helposti lähtee jokaiseen tällaiseen liikkeeseen mukaan, niin sen jälkeen kukaan ei ota vastuuta siitä, miten mennään eteenpäin.”⁷⁸

Tästä huolimatta myös vihreää ajattelua esittäviä puheenvuoroja oli esillä. On myös huomioitava, että nämä kielteissävytteiset puheenvuorot olivat eduskuntaryhmän tallentuneista keskusteluista lähes ainoita näin kiivassanaisia talouden ja luonnon edut ristiriitaan asettavista puheenvuoroista. Yleissävyltään tämä oli siis poikkeus, vaikka saman ajattelutavan vaikutuksia oli varmasti myös myöhempien keskustelujen taustalla.

3.2 Energiapolitiikalueelliset näkökulmat

Sosialidemokraattinen hyvinvointivaltion rakentamisen eetos perustui 1960-luvulla pitkälti teollistumisen ja kaupungistumisen edellytyksiin, ja keskustelu energiamuodoista ja energian saatavuudesta nousi 1970-luvulla erityisesti öljykriisien myötä pinnalle.⁷⁹ Öljyn hinnan kymmenkertaistuminen toi globaalin inflaation ja laman, mutta myös tyrehytti Suomelle tärkeää idänkauppaa Neuvostoliittoon.⁸⁰ Energiatuotannon omavaraisuuden takaamiseksi nähtiin, että kotimaisten muotojen lisääminen olisi tärkeää, ja öljyriippuvuudesta tulisi

⁷⁵ PTK R 23/84 SDP:n eduskuntaryhmä 27.9.1984 M. Rönholm, 13–14. CA 50, TA,

⁷⁶ PTK R 23/84, SDP:n eduskuntaryhmä 27.9.1984 M. Elo, 9. CA 50, TA.

⁷⁷ PTK R 23/84. SDP:n eduskuntaryhmä 27.9.1984 J. Surakka, 12–13. CA 50, TA.

⁷⁸ PTK R 23/84. SDP:n eduskuntaryhmä 27.9.1984. J. Surakka, 14–15. CA 50, TA.

⁷⁹ Marttila 2016, 70; Heikkilä 2016, 52.

⁸⁰ Marttila 2016, 80, 101.

irrottautua. Toisaalta oman energiatuotannon kasvattaminen ristesii usein ympäristöpoliittisten tavoitteiden kanssa. Paikalliset ympäristönsuojelutoimenpiteet kohdistuivat 1980-luvulla maantieteellisesti pääasiassa Pohjois- ja Itä-Suomen syrjäseutuuihin, ja toimet olivat paljolti suunniteltujen rakennusinvestointien perumisia. Näissä oli usein vastakkainasettelua paikallispolitiikan tahtotilan kanssa. Tutkimusaikavälillä tehtyjä merkittäviä ympäristönsuojelullisia päätöksiä olivat muun muassa Kollajan allas, Hailuodon silta, Oulunjärven ylitystie, Kitkanniemen ja Urho Kekkosen kansallispuistot ja Soklin fosforikaivos.⁸¹

Suojelutoimenpiteet saivat erityisesti Keskusta-puolueelta laajaa kritiikkiä, joka kulminoitui ajatukseen ”ympäristöministeriö onnistuu suojelemaan pohjoista vain työltä”⁸². Vastustusta nousi kuitenkin myös oman puolueen paikallisjaostoilta, esimerkiksi Pudasjärven sosiaalidemokraattisen puolueen rakentajaryhmä erosi SDP:stä Kollajan altaan päätöksen työllisyysvaikutusten takia.⁸³ Oulusta kotoisin ollut ympäristöministeri Ahde kertoo muistelmissaan useasti, miten kritiikki, uhkailukirjeet ja lokakampanjat toisinaan tuntuivat jopa uhkaavan hänen henkeään: ”Olin siellä Lapissa ihan häirikön maineessa, ammuttavaa kamaa. -- Minusta yritettiin tehdä poliittinen ruumis”.⁸⁴

53 vesistöä koskenut koskiensuojelulaki herätti laajaa keskustelua, ja tilanne oli kiihtynyt niin paikallisesti kuin hallituksen sisällä. Erityisesti Vuotoksen allas ja Kollajan vesivarasto- ja turvevoimalahanke herättivät kiihvasta keskustelua. Tämä oli kysymyksenä mielenkiintoinen, sillä se asetti ympäristönsuojelun vastakkain työllisyys-, energia- ja aluepolitiikan intressien kanssa. Haastavaksi aiheen teki myös se, että rakentamisen puolella oli paikallisella tasolla selvä enemmistö ja SDP oli aiemmin tukenut voimalan rakentamista.⁸⁵ Huomattavaa oli kuitenkin myös, että kauppa- ja työministeri Seppo Lindblom asettui sinänsä oman ministeriönsä teemoja vastoin puolustamalla koskiensuojelua, sillä "valtakunnalliset ympäristökysymykset painaa enemmän kuin valtakunnalliset energiapoliittiset".⁸⁶

Vesivoiman lisäämisen perusteluksi katsottiin tuontienergian hintavuus ja se, että kolmannes Suomen rakennetusta vesivoimasta jäi toisen maailmansodan alueluovutuksissa rajan toiselle

⁸¹ Heikkilä 2016, 46–50; Kaunisto 2023, 286–295.

⁸² Kaunisto 2023, 336.

⁸³ ”SDP:n rakentajat eroavat puolueesta”. *Ijokiseutu*, 27.12.198. Saapuneet, ympäristöasiat, kansainväliset asiat, Sorsa, HE 10, 92 Ahde Matti, TA.

⁸⁴ ”Punavihreä ministeri. Ajatus ympäristöministeriön perustamisesta.” Ympäristöministerinä, ministeriön perustaminen, historiaa, muistietoa, 2003–2012, päivämäärätöntä. HE 1, 92 Ahde Matti, TA.

⁸⁵ Kaunisto 2023, 331, 337–338; PTK R 26/1986. SDP:n eduskuntaryhmä, 16.10.1986, CA 58, TA.

⁸⁶ PTK R 26/1986. Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä 16.10.1986, S. Lindblom, 10–12, CA 58, TA.

puolelle. Ilmo Massalle teollisen kulttuurin aluejakaumassa Pohjois-Suomi oli alueellisesti käytännössä periferia, jonka luonnon ekologia jätettiin energiapulan vuoksi huomiotta.⁸⁷

1980-luvun ympäristöpolitiikan konkreettiset toimenpiteet edustivat pääosin erityisesti tätä mainittua luonnontilaisten alueiden suojelun politiikka luonnon monimuotoisuuden säilyttämiseksi. Kuitenkin ajan suuri ympäristöteema oli niin ekologisista kuin taloudellisista syistä ajankohtainen pääasiallisten energiamuotojen ja investointien valinta. Siihen kulminoitui yhtä lailla kysymykset suurista rakennusinvestoinneista, rikkipäästöjen uhat ekosysteemille, ydinvoimaan liittyvä problematiikka ja öljykriisien 1973 ja 1979 vaikutukset.

Ympäristöaktivistit olivat pitäneet yllä keskustelua energiapolitiikasta erityisesti ydinvoimaa vastustavista näkökulmista. Suomessa erityisesti Energiapoliittinen yhdistys – Vaihtoehto ydinvoimalle (EVY) piti yllä vaatimuksia atomienergian kieltämisestä. Ydinvoiman kysymys yhdistyi ympäristöllisten syiden lisäksi tiukasti ydinaseiden vastaisuuteen sekä rauhanaatteen ja aseistariisunnan kansalaistoimintaan.⁸⁸

SDP otti vuoden 1980 energiapoliittisessa ohjelmassaan kielteisen kannan ydinvoimaan erityisesti turvallisuussyistä. Viidennen ydinvoimalan rakentaminen katsottiin olevan energiapoliittisesti viimesijainen vaihtoehto, ja energiamuotona se ei sopisi ”edes ylimenokauden energiamuodoksi”.⁸⁹ Ohjelmasta huolimatta sisäisistä keskusteluista voidaan huomata, ettei linja ollut täysin ristiriidaton. Läpi tarkasteluvuosien puolueelta toivottiin uutta kannanottoa tai keskustelua ydinvoimasta, mutta esitykset eivät yleensä kanavoituneet julkisiin kannanottoihin.⁹⁰ Monet edustajaryhmän jäsenet ottivat kokouksissa kantaa ydinvoiman puolesta tai kokivat, ettei kielteistä linjaa ollut tarpeellista tuoda ilmi.⁹¹ Oli jopa yllättävää, miten suuresti ydinvoimakannanottojen tekeminen nähtiin riskinä julkisuudessa ottaen huomioon, että puolueen linjaus oli rakennettu jo aivan vuosikymmenen alussa, ja muut puolueet profiloituivat myös ydinvoimaa vastustavina. Ympäristöohjelman 1986 valmisteluprosessissa ydinvoimakannan lisääminen nähtiin erityisesti paikallistahon toimijoiden kommentteissa erittäin tarpeellisena.⁹²

⁸⁷ Heikkilä 2016, 46–49.

⁸⁸ Ibid., 59; Mickelsson 2021, 254.

⁸⁹ SDP:n energiapoliittinen ohjelma, 1980. Pohtiva <www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/SDP/408>.

⁹⁰ PTK R 11/83 Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä 14.4.1983, A. Alho, 11. CA 46, TA; PTK R 3/84 Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä 9.2.1984, L. Jaakonsaari, 55. CA 50, TA.

⁹¹ PTK R 29/86 Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 13.11.1986. CA 58, TA.

⁹² Ympäristö- ja energiapoliittinen ohjelma, luonnos, kommentit SDP ympäristöpoliittinen työryhmä 17.10.1986. Ympäristöpoliittinen ohjelma, luonnoksia. HCO 8, 329.5 SDP, TA.

Ylipäättään 1980-luvun SDP:n politiikassa ydinvoiman ympärillä käytävässä keskustelussa on eräänlaista epämääräisyyttä. Lauri Tarasti ilmaisee jo vuonna 1983 kirjeessään Ahteelle, että ydinvoima-asioissa ja uuden ydinvoimalain valmistelussa puolueen ja ministeriön tulisi pitää matalaa profiilia vastustajien kritiikin takia, sillä hän katsoo, ettei aiheeseen pystytä vastaamaan tyydyttävästi.⁹³ Periaatelausunnoissa sekä lakien valmisteluissa ydinvoimakanta oli vuosikymmenen aikana selvästi vastustava, mutta energiatarpeen turvaamiseksi viidennen voimalan rakentamista alettiin suunnitella myös vakavasti.

Neuvostoliitolta ostettavan voimalan alustava suunnitelma pääsi jopa läpi vuoden 1986 veropaketissa, mutta kariutui Ukrainan sosialistisessa neuvostotasavallassa 26. huhtikuuta 1986 tapahtuneen Tšernobylin ydinvoimalaonnettomuuden myötä.⁹⁴ Onnettomuuden jälkeisessä puolueen sisäisessä keskusteluilmapiiirissä korostuivat onnettomuuteen liittyvien uhkakuvien sijasta kuitenkin idänkauppaan liittyvien taloudellisten seurausten arvioinnit, puolueen tiedottamisen ja lähestyvien eduskuntavaalien ruotiminen.⁹⁵ Tšernobylin tapahtumat lisäsivät ydinvoiman turvattomuuden kokemusta, ja puolue kiirehti sitoutumaan energiamuodosta irti. Voidaan nähdä, että seuraavan vuoden hallitusneuvotteluissa 1987 ydinvoiman kritisointi oli teema sekä Kokoomuksen että SDP:n linjoissa.⁹⁶

Ydinvoiman uhkakuvien lisäksi 1970–1980-luvun energiapoliittisessa keskustelussa korostuivat päästöihin liittyvä otsonikerroksen oheneminen, happosateet ja metsäkuolemat. Nämä olivat eurooppalaisella tasolla ajan suurimpia ympäristöön kohdistuneita huolia.⁹⁷ Päästöjen ympäristövaikutusten arviointi nousi näiden ilmiöiden myötä yhdeksi kriteeriksi energiapoliittisessa keskustelussa. Ympäristöpoliittisia toimia olivat muun muassa sähkönkulutuksen vähentämiseen tähtäävät päätökset sekä kansainväliset sopimukset, jotka rajoittivat rikki-, typpi- ja freonipäästöjä rajoittavia.⁹⁸

Käytännössä kaikkiin energiavaihtoehtoihin liittyi problematiikkaa. Puu, maakaasu ja kivihiihi nähtiin todennäköisesti kannattavimpina. Kivihiihiin nähtiin pystyvän korvaamaan öljyn,

⁹³ Tarasti Ahteelle 24.10.1983. Ympäristöministerille saapuneita kirjeitä ja liitteitä HE 1, 92 Ahde Matti, TA

⁹⁴ Kaunisto 2023, 234–235.

⁹⁵ PTK R 14/86 Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä 8.5.1986. CA 57, TA.

⁹⁶ Liite 2: Suuntaviivoja Kokoomuksen tavoitteeksi hallitusohjelmaneuvoitteluihin 8.4.1987, Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä 10.4.1987. CA 60, TA; Liite 2: Hallitusneuvottelujen pääkysymyksiä, Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmän 21.4.1987. CA 60, TA.

⁹⁷ Liukkonen 2010, 35.

⁹⁸ Ympäristöministeriön perustamisen loppuvaiheet ja ministeriön ensi askeleet” Olli Ojala, päiväämätän. Ympäristöministerinä, ympäristöministeriön perustaminen, Historiaa, muistitietoa 2003–2012, päiväämätöntä, HE 1, 92 Ahde Matti, TA

vesivoiman ja ydinvoiman puutteen, sillä ympäristöhaittojen torjumisesta syntyvästä hinnan noususta huolimatta sen varat riittäisivät sadoiksi vuosiksi. Maakaasu taas lisäisi idänkauppaa ja olisi ympäristövaikutuksiltaan kestävämpää kuin kivihiili tai turve.⁹⁹

SDP:n eduskuntaryhmän pöytäkirjoissa on myös huomattavaa, kuinka paljon teollisuuden intressiryhmät, kuten Teollisuuden Keskusliitto, Teollisuuden Sähköenergialiitto, Suomen Metsäteollisuuden keskusliitto ja Imatran Voima Oy, käyvät lobbaamassa tai kutsuvat eduskuntaryhmää tilaisuuksiinsa.¹⁰⁰ Teollisuuden intressiryhmien kannanottoja ja näkemyksiä käytettiin myös esimerkiksi sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän perusteluissa tiheästi.¹⁰¹

⁹⁹ SDP:n energiapoliittinen ohjelma, 1987. Pohtiva <www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/SDP/408>

¹⁰⁰ Esimerkiksi PTK R 3/89 Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä 30.11.1989. CA 68, TA.

¹⁰¹ Esimerkiksi PTK R 16/86 Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä 22.5.1986. CA 57, TA.

4 Uudet ideologiset suuntaviivat ja ympäristöpolitiikan perustelut

4.1 Itseymmärrys ja julkiset perustelut

Argumentaation analyysillä voidaan hahmottaa aihekysymyksen asemaa poliittisessa retoriikassa. Ympäristöteeman esiin tuomisen kontekstit kertovat toimijoiden ideologisesta ymmärryksestä, mutta myös siitä, miten kysymys halutaan rajata omaksi eduksi, ja kenen asiaa politiikkatoimien esitetään edustavan ja miksi.

Tässä luvussa olen tyypitellyt tutkimusaineistosta esiin nousseita ympäristöpoliittisia asenteita ja argumentaatiotapoja niiden ympäristöeettisten lähtökohtien pohjalta. Analyysissä on hyödynnetty Juhani Pietarisen esittelemää antroposentrisen ja biosentrisen ympäristöetiikan jaottelua sekä laajennettu sitä kattamaan ajan työväenliikkeelle ominaisia argumentaatiomuotoja ja Inglehartin jälkimaterialismin paradigmaa. Tutkimusaineistossa havaitsin siis sosialidemokraattien ympäristöpolitiikan vakaumuksellista ulottuvuutta yleensä perustellun neljällä tavalla: ekologisen itseisarvoisena vaateella, virkistykseen ja elinkeinon kannalta välinearvoisesti, työväenluokkaspesifein perustein sekä osana jälkimaterialististen arvojen kokonaisuutta. Näistä ensimmäinen pohjaa biosentriseen ympäristöetiikkaan, jossa luonnontilalla ja kaikella elävällä on itseisarvo riippumatta sen ihmiselämälle tuottamasta hyödystä tai haitasta.¹⁰² Toinen ja kolmas perustelu ovat taas selvästi antroposentrisiä eli ihmiskeskeisiä lähestymistapoja ympäristöön. Niissä ympäristökäsitys pohjaa lähtökohtaisesti ihmiselle kohdistuvaan hyötyyn.¹⁰³ Jälkimaterialistisessa käsityksessä rajaus näiden välillä ei ole yhtä selkeä, sillä arvojen tasapainossa on erilaisia painotuksia, jotka tukevat kumpaakin ajattelutapaa.

Aineistoissa ympäristön biosentristä, ekologisen itseisarvoisuuden ulottuvuutta käytetään erityisesti ympäristöpolitiikan ympäristönsuojelullista merkitystä korostavana argumenttina sekä kuvailtaessa ympäristötuhojen vaikutuksia ekosysteemeille. Usein korostui varsinkin ajatus siitä, että hävitettyä ei enää voi saada takaisin. Tämä ajattelutapa oli kuitenkin harvemmin yksin edustettuna, vaan ennemmin osia tästä yhdistettiin osaksi laajempaa argumentaatorakennetta. SDP:ssä ei tämän aineiston valossa voida nähdä olleen ideologisesti vahvan syväekologista virtausta, jossa ihmisen hyvinvointi on täysin alistainen ekosysteemeille. Tätä ajan kontekstissa edustivat esimerkiksi Pentti Linkola ja Eero Paloheimo

¹⁰² Pietarinen 1997, 8–9.

¹⁰³ Ibid., 30–31.

vihreässä liikkeessä.¹⁰⁴ Tähän vaikuttavat varmasti myös kannattajaprofiilit, joissa tällainen peruste yksinään on laajuudeltaan hyvin marginaalissa olevaa, ja SDP:n ajan tavoite on tavoittaa mahdollisimman laajalle ulottuva äänestäjäkunta. Toisaalta syväekologisuudessa on myös joitain selviä ristiriitoja työväenliikkeen elintaso nostavien intressien kanssa.¹⁰⁵

Välinearvoisina yleisen hyvän perusteluina nostettiin esimerkiksi ympäristönsuojelullisten toimenpiteiden positiivisia vaikutuksia kansantalouteen vasta-argumenttina työttömyyden ja elinkeinojen heikentymisen kysymyksiin. Julkisissa perusteluissa esimerkiksi suojelualueiden perustamisen syynä esitettiin virkistys, vapaa-ajan, kalastuksen ja matkailun merkitys yli ”voimayhtiöiden alttarille uhraamisen”.¹⁰⁶ Samoin korostui sosiaalisten yleisten oikeuksien korostaminen, esimerkiksi jokamiehen oikeudet tai seuraavien sukupolvien oikeus käyttää osuutensa luonnon resursseista. Liukkonen on analysoinut, että jokamiehen oikeuksien korostaminen oli tapa korostaa luonnon yhteisomistajuuden vasemmistolaista luonnetta.¹⁰⁷

Kohdeyleisöön vetoava puhe on hyvin tyypillistä osana politiikan argumentaatiota.

Työväenluokkaisuutta korostavissa perusteluissa johdetaan ympäristöongelmien seuraukset osaksi kannattajajoukkojen suoraa, materiaalista kokemusta. Aineistoissa tämä näkyi erityisesti tehdastyön terveystarpeiden ja elinympäristön viihtyisyyden korostamisessa, mikä oli yksi toistuvista yhteiskunnalliseen ulottuvuuksiin sidotuista ympäristöpolitiikan perusteluista. Erityisesti ammattiliitot näyttävät aineistojen pohjalta omaksuneen retoriikan, jonka mukaan työsuojelu ja ympäristönsuojelu ovat yhteen linkittynyt kokonaisuus, jossa ympäristökuormitus on suora työhygieeninen kysymys.¹⁰⁸ Tämän lisäksi toistuu näkemys, jossa ympäristönsuojelun nojalla vaaditaan lisää vaikutusvaltaa työntekijöille, jotka toimisivat tiedostavammin kuin omistajaeliitti.¹⁰⁹ Ympäristönsuojelun kysymys siis pystyttiin argumentoinnissa siirtämään omien intressien mukaiseen vahvasti omistusoikeuteen ja työnantaja–työntekijä-jaotteluun perustuvan luokkadynameikan piiriin. Näissä perusteluissa korostetaan usein myös perinteiseen dikotomista ajatusta riistosta. Esimerkiksi SDP:n puolueuuevoston ympäristöpoliittisessa julistuksessa puhutaan tulevia sukupolvia tai

¹⁰⁴ Mickelsson 2022, 261; Heikkilä 2016, 35.

¹⁰⁵ Järvikoski 1984, 170–171.

¹⁰⁶ Ympäristöministeri Matti Ahde vastaa syytösryöppyyden ja syyttää ”Kepu on suojelun pahin jarru” *Italehti* 21.2.1987. Lehtileikkeitä ympäristöministeri 1987. HE 10, 92 Ahde Matti, TA.

¹⁰⁷ Liukkonen 2010, 72–73.

¹⁰⁸ Liite D: Tämänhetkinen ympäristöpoliittinen tilanne. Ympäristöpoliittisen työryhmän pöytäkirja 12.2.1986. SYA 4, 331.88 SAK, TA.

¹⁰⁹ Ks. esim. Ympäristö ja paperityöntekijä. Ympäristöpoliittinen selvitys paperiliiton liittokokoukselle 27.1-31.5.1985. HP 1, 331.88.676 Paperiliitto, TA.

kehitysmaita koskevasta riistosta,¹¹⁰ ja laajennetaan siis sorto koskemaan yhtä lailla työväenluokan ulkopuolisia määritteitä. SDP:n retoriikassa työväkeä korostava narratiivi on esillä, mutta vähäisempi kuin SAK:lla. Ammattiliittojen ympäristölinjauksissa korostui ammattialakohtaisten ympäristökysymysten merkitys sekä työntekijöiden vaikutusvallan kasvattaminen.¹¹¹

Toisaalta sosialidemokraattisessa retoriikassa työväenaatteelle perustuva tulkintamuotti ei ollut kuitenkaan ainoa keskeinen tapa havaita ympäristökysymyksiä. Liukkonen on teoretisoinut, että SDP:n retoriikassa on tapahtunut retoriikan pehmentyminen, joka ilmentyi fokuksen siirtymisenä sorrosta solidaarisuuden korostamiseen.¹¹² Solidaarisuuden voidaan nähdä yhtenä jälkimaterialismin ilmentymänä. Jälkimaterialistinen yhteiskunnallinen analyysi näkyi erityisesti puheenvuoroissa ja kannanotoissa, joissa korostetaan YK:n maailmankomission raportin (Brundtland-raportin) kestävän kehityksen ja oikeudenmukaisen maailmantalouden ajatusta. Kestävän kehityksen tematiikan vaikutukset näkyvät erityisesti SDP:n puolueohjelmissa.¹¹³ Komission raportti vetoaa erityisesti kansainvälisessä kaupassa tapahtuvaan rakenteelliseen riistoon ja aktiivisesti epätasa-arvoistaviin maailmanpoliittisiin asetelmiin. Komission johtohahmo, jonka nimeä raportti epävirallisesti kantoi, oli Norjan sosialidemokraattisen työväenpuolueen (norj. Arbeiderpartiet) silloinen johtohahmo Gro Harlem Brundtland. Raportti oli merkityksellinen ajan ympäristöpoliittisen ymmärryksen määrittäjänä, mutta tästä henkilöityvästä syystä sen voi nähdä myös lujittavan nimenomaan vasemmistolaisen ympäristöpolitiikan legitimizeettiä. Sosialidemokraattisessa puolueessa oli jo ennestään 1960-luvulta yhteyksiä rauhanliikkeisiin ja kehitysapua edistäneisiin järjestöihin.¹¹⁴ Myös ympäristöpolitiikka sidottiin esimerkiksi vuoden 1986 ympäristöpoliittisessa ohjelmassa sekä Matti Ahteen kirjoituksissa rauhanaatteeseen.¹¹⁵

Jälkimaterialismille tyypillistä pitkäntähtäimen degrowth-ajattelua esiintyi erityisesti ympäristöpoliittisen projektiryhmän kannanotoissa ja keskusteluissa, ja se oli näkyvä osa

¹¹⁰”SDP:n puolueuuvoston ympäristöpoliittinen julistus”, 19.3.1980, M. Muistiot, raportit, tutkimukset, HCO 6, SDP 329.5, TA.

¹¹¹ Esimerkiksi SAK:n ympäristöpoliittinen konferenssi Kiljavalla 13-14.9.1980. LHD 2, 331.88 SAK, TA.

¹¹² Liukkonen 2010, 73, 88.

¹¹³ Sopusointuun luonnon kanssa. Keskustelu periaateohjelmaa varten. 10.11.1988. Ympäristöpoliittinen työryhmä, pöytäkirjoja 1988–1990. HCO 10, SDP 329.5, TA.

¹¹⁴ Hannikainen 2024, 191.

¹¹⁵ SDP:n ympäristöpoliittinen ohjelma, 1987. Pohtiva, <www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/SDP/501>; ”Tarvitsevatko punaiset vihreätä yhteiskuntaa?” *Demari*, 21.1.1984, HE 10, 92 Ahde Matti, TA.

periaatteellisia puheenvuoroja.¹¹⁶ Nämä perustelut eivät kuitenkaan juuri yltäneet päivänpolitiikan keskusteluihin, vaikka tehdyt päästölait ja luonnonsuojelupäätökset liitettiin myöhemmin periaatteellisemmissä yhteyksissä näihin. Huomionarvoista tässä jälkimaterialismin piirteitä korostavassa retoriikassa on sen asema puolueen sisällä. Erityisesti kasvukriittisyyden ajatus on vaikeasti hahmotettavissa osana 1980-luvun yleispolitiikkaa. Pekka Kuusi oli keskeisimpiä 1980-luvulla kasvukriittistä ajattelua edustaneita SDP:n jäsenistä, ja hänen vaikutuksensa näkyivät muun muassa Kalevi Sorsan kritiikissä SDP:n vuoden 1952 periaateohjelman kasvuoptimismia kohtaan.¹¹⁷ Tähän verrattuna vuoden 1987 periaateohjelmassa on selvästi nostettu uuden politiikan piirteitä puolueen perustavoitteissa ”yhteistyön, rauhan ja vapauden maailma, sopusointu luonnon kanssa, pääoman vallasta työn valta, osallistuva kansalaisvalta, tasa-arvoinen sivistisyhteiskunta ja elävä uudistusliike”.¹¹⁸ Toisaalta ohjelman luonnosprosessiin liittyvissä keskusteluissa ideologinen integroiminen niin ekologisen kysymyksen ja kasvun risteyksestä kuin demokratian uudistamisen kannalta oli laajempaa kuin lopullisessa versiossa.¹¹⁹ Samoin degrowth-ajatteluun suhtauduttiin osin kriittisesti vuoden 1987 ympäristöpoliittisessa ohjelmassa, eikä teollistuneiden maiden talouskasvua aseteta lähtökohtaiseen ristiriitaan ympäristöpoliittisten tavoitteiden kanssa.¹²⁰

Erityisesti lähestyttäessä 1990-lukua voidaan havaita ympäristöretoriikan painopisteen siirtymää kulutuskriitikistä kohti kansainvälisen yhteistyön ja ulkopoliittikan ulottuvuuden osaksi. Ympäristöpolitiikka oli alusta lähtien ollut ilmiönä kansainvälinen, mutta toimien pääpaino oli alussa vielä kansallisempi.¹²¹ Suomen kansainvälistyvää asemaa perusteltiin etenkin 1980-luvun loppupuolella ympäristötulkinnoilla. Esimerkiksi eurooppalaisen talouden yhdentymisellä Ulpu Iivari näki potentiaalisesti ”huikeita ympäristönsuojelullisia mahdollisuuksia” vastapainona kaupan ja tuotannon kasvulle. Keskustelussa välittyi myös selvemmin pääpainon siirtyminen laajempien ympäristönsuojelullisten kokonaisuuksien kuten arktisen alueen tai Itämeren saasteiden selvittämiseen.¹²² Eduskuntaryhmän kokouksessa edustaja Sinikka Mönkäre näki ekologisen kysymyksen lähivuosien ratkaisevana

¹¹⁶”Ympäristön ja kehityksen maailmankomission raportti ”Yhteinen tulevaisuutemme”. Ympäristöpoliittisen projektiryhmän ehdotus puolueen lausumaksi, 9.6.1988. Ympäristöpoliittinen projektityöryhmä / pöytäkirjoja 1988–1990. HCO 10, 329.5 SDP, TA.

¹¹⁷ Marttila 2016, 122.

¹¹⁸ SDP:n periaateohjelma 1987, Pohtiva. <www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/SDP/450>

¹¹⁹ Liitteet 2: Eduskuntaryhmän periaateohjelmakeskustelun ryhmätyöt, Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä 29.8.1983. CA 47, TA.

¹²⁰ SDP:n ympäristöpoliittinen ohjelma 1987. Pohtiva. <www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/SDP/501>

¹²¹ Kuitenkin esimerkiksi Neuvostoliiton kanssa tehtiin jonkin tasoista ympäristönsuojelun yhteistyötä ja päästösopimuksia solmittiin Yhdistyneiden kansakuntien Euroopan talouskomissiossa ECE:ssä.

¹²² PTK R 23/89 Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä, 28.9.1989, U. Iivari 7. CA 68, TA.

kysymyksenä, jonka seurauksena ja avulla länsimainen vasemmisto voi yhdistyä ja löytää yleismaailmallisen solidaarisuuden.¹²³

4.2 Materialistisen ja jälkimaterialistisen politiikan yhdistyminen

Vakiintuneiden puolueiden tulee laajentaa ja upottaa uuden politiikan teemat olemassa olevan materialistisen konfliktirakenteen tunnuspiirteisiin luodakseen jatkumon kannattajiensa äänestyskäyttäytymiseen ja pitääkseen yllä ennustettavaa koalitiioympäristöä.¹²⁴ SDP:n osalta tämä tarkoitti erityisesti ympäristökysymyksen sosiaalisen ulottuvuuden korostamista, mutta myös erontekoa tähän. Ympäristöpolitiikassa linjanteon keskeisenä ulottuvuutena oli luoda SDP:n oma vetoava suhtautuminen ympäristökysymykseen sen omista työväenäänteen retoriikasta ammentavista lähtökohdista.¹²⁵ Ympäristöpoliittisessa ohjelmassa ei kuitenkaan peitellä mahdollisia intressikonflikteja ja otetaan kantaa myös ristiriitatilanteisiin.

”Puolueena joudumme kuitenkin tunnustamaan, ettemme voi johtaa ympäristöpolitiikan kaikkia tavoitteita palkansaajaväestön välittömistä eduista. Useat kansainväliset luonnonvarakysymykset vaativat tietoista luopumista oman kansakunnan ja kannattajakunnan eduista. Työväenluokan välittömän edun ajamisesta työ laajenee yleisen edun puolustamiseen.”¹²⁶

Sosialidemokraattien entinen retoriikka pysäyttämättömästä sosialistisesta vallankumouksesta muuttuivat 1980-luvulla arvopuheeksi ja hyvinvointivaltion puolustamiseksi, jolloin yleisesti kytkökset työväen identiteettiin heikkenivät.¹²⁷ On siis nähtävillä, että vaikka ajan ympäristöpoliittinen retoriikka puhuttelee osin juuri työväkeä, se ei perustu yhtä vahvasti samaan intressipolitiikkaan kuin aiemmin.

Jälkimaterialistisille uuden politiikan piirteille keskeinen vaade oli poliittisen toiminnan tekemisen muotojen muutokset ja demokratisoituminen. Sosialidemokraattiselle puolueelle suora demokratia oli vähän hankala teema, sillä sen normit nojasivat selvästi edustuksellisen, ryhmähierarkkisen poliittisen ryhmän toimintakulttuuriin.¹²⁸ Samoin ympäristöliikkeen toteuttama suora toiminta näyttäytyi järjestelmää uhkaavana ulkoparlamentaarisena toimintana monen sosialidemokraatin silmissä. Aineistoissa ei juuri puhuta poliittisen järjestelmän sisäisen demokratian teon tavan muutoksista, ja tämä oli selvä ero uusiin

¹²³ PTK R 15/89 Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä 18.5.1989, S. Mönkäre, 25. CA 67, TA.

¹²⁴ Green-Pedersen ja Little 2024, 721.

¹²⁵ Liukkonen 2010, passim.

¹²⁶ SDP:n ympäristöpoliittinen ohjelma, Pohtiva. <www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/SDP/501>.

¹²⁷ Outinen 2016, 190–192.

¹²⁸ Mickelsson 2021, 272–273; Zilliacus 2001, 34–35.

vaihtoehtoliikkeisiin, joissa haettiin vahvasti uudenlaisia lähestymistapoja.¹²⁹

Eduskuntaryhmän sisäisissä keskusteluissa käytiin kyllä keskustelua juuri puolueen vanhanaikaisesta, jopa autoritäärisestä toimintakulttuurista, jossa päätökset tehdään ennen varsinaista käsittelyä.¹³⁰ Kuitenkin ulospäin tällaisen ajatuksen tuominen oli hyvin harvinaista. Toisaalta esimerkiksi ympäristödemokratia oli teema, jota otettiin paljon esille, esimerkiksi vuoden 1986 ympäristöpoliittisessa ohjelmassa, jossa termillä tarkoitetaan erityisesti työpaikan demokratisoitumisen toimintatapoja.¹³¹ Tämän osaltaan sopii hyvin juuri perinteisiin, työväestöä puhutteleviin ja heidän asemaansa nostaviin teemoihin.

Sosialidemokraatit ympäristöasioita edistäneet toimijat esitettiin usein pioneerityön tekijöinä, jonkinlaisina vakaumuksellisena toimijoina, jopa omanlaisinaan ympäristöaktivisteina. Ympäristöpolitiikka näyttäytyi henkilöityneen ympäristöministeriön ensimmäisinä vuosina erityisesti Matti Ahteen taakse, myös hänen ministerikautensa loputtua. Niin kritiikissä¹³² kuin suosionosoituksissa¹³³ nuoren ministerin aktiivisuutta korostettiin paljon. Tässä voisi nähdä jonkinlaisia yleisöpuoluekehityksen piirteitä, missä politiikan teko on yksilöiden kautta hahmotettavaa julkista keskustelua.¹³⁴ Kuitenkin ympäristöministerin seuraajan Kaj Bärlundin esiintyminen ei ollut samalla tavalla korostainen, vaikka paljon samaa ensimmäisen kauden työtä jatkettiin.

Mielestäni sosialidemokraattiseen ympäristöpolitiikan hahmotukseen sopii hyvin ekologisen modernisaation paradigman hahmotustapa. Ekologisella modernisaatiolla tarkoitetaan erityisesti kehittyneissä teollisuusmaissa vakiintunutta ajattelua, jonka mukaan ekologisen näkökulman ja kestävän teknologian sisällyttäminen kapitalistisen järjestelmän toimintamalleihin voi pysäyttää tulevaisuuden ympäristöuhat.¹³⁵ Michael Bellin mukaan ekologisen modernisaatiossa on usein korostunut globalisaatiomyönteisyys ympäristöongelmin ylijärjestyksen vuoksi.¹³⁶ 1980-luvun kuluessa SDP:n ympäristöpoliittisen kansainvälisen yhteistyön merkitys alkaa korostua enemmän kuin kulutus- ja

¹²⁹ Mickelsson 2021, 256–260.

¹³⁰ PTK R 17/83, Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä 1.6.1983, L. Jaakonsaari, 29. CA 46, TA; Liite 2: Tiedotusta pohtiva työryhmän esitys SDP:n tiedotustoiminnan kehittämiseksi -loppuraportti.

Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä 19.6.1984. CA 50, TA.

¹³¹ SDP:n ympäristöpoliittinen ohjelma 1987, Pohtiva. <www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/SDP/501>.

¹³² Kaunisto 2023, 236; PTK R23/84 Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä 27.9.1984. CA50, TA.

¹³³ Esimerkiksi Ahteen henkilökohtainen ansiomerkki Suomen Luonnonsuojeluliitolta 198. Ks. ”Punavihreä ministeri. Ajatus ympäristöministeriön perustamisesta.” Ympäristöministeriönä, ympäristöministeriön perustaminen, historiaa, muistietoa, 2003–2012, päivämäärätöntä. HE 1, 92 Ahde Matti, TA.

¹³⁴ Liukkonen 2010, 22.

¹³⁵ Bell 2012, 191–193; Haila 2001, 62–64.

¹³⁶ Bell 2012, 194.

kasvukriittisyyteen liittyvät näkökulmat. Retorisella tasolla ympäristöpolitiikkaa koskevissa ohjelmissaan SDP:n suhtautumista kuvastaa hyvin myös paradigman muutoksen teoria (eng. *paradigm shift*), joka oli yksi teoreettinen aikalaiskäsitys ympäristöteeman politisoitumiseen.¹³⁷ Siinä luontoa uhmaavaan, ylivertaiseen ihmiskuvaan pohjaava vanha paradigma tai ajattelutapa on vaihtunut materiaalisten uhkien takia uudenlaiseen käsitykseen ihmisestä osana ja ehdollisena luonnon ekosysteemin olemassaololle.¹³⁸

Kuten todettua, ekologinen herääminen oli 1980-luvun kuluessa tullut jokseenkin vakiintuneeksi puolueen sisäisessä ideologiassa. SDP:n politiikan teossa oli käynnissä yhtäaikainen jälkimodernisoituminen.¹³⁹ Sami Outinen käyttää jälkisosialidemokraattisuuden käsitettä kuvaamaan 1980-luvun SDP:n kompromissihakuisuutta ja suuria talouspolitiikan markkinamyönteisiä ja uusliberalistisia linjamuutoksia.¹⁴⁰ On mielenkiintoista vertailla näitä yhtäaikaista ajassaan melko uusia ja määritteleviä toimijuuden muutoksia, jotka näyttäisivät tavoitteeltaan ohjaavan puoluetta erkaneviin suuntiin tehden samalla linjavetoja vastoin vanhaa ja tuttua. Toisaalta niiden yhtenäisyys näkyy juuri kannatuspohjan laajentamisessa pois sosialistisen suuren tarinan aikaperspektiivistä. Kuitenkin esimerkiksi Mickelsson arvioi sekä vihreän että uusliberalistisen ideologian pitävän sisällään perinteisiin aatteisiin rinnastettavan kiistämättömän ydintotuuden ajatuksen, jolloin ne molemmat olisivat ideologiarakenteeltaan enemmän moderneja kuin postmoderneja.¹⁴¹

Ympäristöpoliittisesti 1900-luvun lopun sosialidemokraattien ajattelussa ja julkisissa perusteluissa oli siis ideologisesti hyvin monenlaista, eri aikakausille tyypillistä ajattelua ja päättelyrakenteita. Puolueen asemoitumiseen vaikuttivat työväen intressirakenne, osittainen perinteisen demokraattisen sosialismin retoriikka, jälkimaterialistinen arvopuhe sekä omaksutut, välttämättömyyteen nojaavat markkina- ja luonnontieteellisen totuuden ajatukset. Tämä kertonee SDP:n paikasta politiikan yleispuolueena, mutta myös tyhjentävien vastausten ja teoreettisten luokittelujen haastavuudesta. Ympäristöpolitiikan tälle ajanjaksolle olennaista oli kuitenkin uudet jälkimaterialismin tavat puhutella kannattajia ja vastata ekologisiin ongelmiin.

¹³⁷ Ks. esim. Dunlap ja Van Liere 1978.

¹³⁸ Bell 2012, 189–191.

¹³⁹ Mickelsson 2021, 292.

¹⁴⁰ Outinen 2015, 192–193.

¹⁴¹ Mickelsson 2021, 379.

5 Johtopäätökset

Tässä tutkielmassa käsiteltiin sosialidemokraattisten toimijoiden suhtautumista ympäristökysymykseen vuosien 1982 ja 1989 välillä. Aineiston valossa sosiaalidemokraatit pyrkivät näyttämään pioneereina ja perustelemaan ympäristöpolitiikalla paikkaansa valtakunnan politiikassa. Keskusta nähtiin käytännön politiikan suurimpana jarruna, ja puolueiden keskeiseksi kiistaksi ja kritiikin kärjeksi erottautui ympäristönsuojelutoimien ristiriidat muihin politiikan aloihin. Vihreiden ideologian piirteet eivät olleet yhtä suuresti ristiriidassa puolueen kanssa, mutta toimijat yrittivät osin profiloitua samoilla teemoilla, minkä vuoksi liike nähtiin kilpailijana ja haastajana. Suurempia antipatioita toiminnassa nähtiin epäparlamentaarisuudessa ja populismissa, ei niinkään ympäristöteemoissa itsessään. Liikkeeseen suhtautumista dominoi näkemys sen kriittisyydestä vakiintuneita puolueita kohtaan, populistisesta retoriikasta sekä epämääräisyydestä perinteisissä sosiaalisissa kysymyksissä. Oikeistopuolueista ajassa voidaan nähdä hallitusyhteistyöhön etenevää lähentymistä Kokoomuksen kanssa, ja ympäristöpolitiikan on arvioitu olleen yksi asiakysymys, jolla yhteistä tietä luotiin. Tästä huolimatta pääoman voima näyttäytyi ainakin teoriassa työväenliikkeen ympäristöpolitiikan vastapoolina, vaikkakin vähenevissä määrin.

Aineistossa ilmeni selvää tukea ympäristöajattelulle, mutta myös muiden jälkimaterialismista kumpuavien kysymyksenasettelujen omaksumista. Näistä suhtautuminen talouskasvuun on erityisen kiinnostava, sillä tutkimuksen kohdeajanjakson jälkeinen sosialidemokraattinen puolue päätyi ajamaan seuraavalla vuosikymmenellä oikeistolaisempaa politiikkaa, ja markkinamyönteinen logiikka otettiin puolueessa laajemmin talouspolitiikan välineeksi. Vaikka ympäristöteeman painotus kasvoi, vanha talouskasvun priorisointi palasi, toki uusliberalistisemmin piirtein kuin aiemmin. Samalla voidaan väittää, ettei talouskasvun merkityksen korostaminen varsinaisesti loppunut missään vaiheessa, vaikka tiedostavaa kasvun rajat -kritiikkiä 1980-luvun aikana tuotiin yhdeksi kantavaksi osaksi asemoitumista. Samoin esteenä yhteistyölle vihreiden kanssa 1990-luvulla nähtiin eriävä suhtautuminen talouteen.¹⁴² Puolueet päätyivät kuitenkin Lipposen I ja II hallituksiin sateenkaarikoalitiolla 1995–2003.

Puolueet ja poliittiset rakenteet eivät ole muuttumattomia, vaan jatkuvassa ajassa liikkuvia ja muuntuvia instituutioita. Niillä saattaa olla sisäisesti ristiriitaisia tehtäviä ja rooleja, ja niiden

¹⁴² Karimäki 2022, 151

muuntuvat ideologiat voivat sisältää monenlaisia rinnakkaisia ajattelutapoja. Vaikka ne pyrkivät koheesioon, yleispuolueelle täydellinen koherenttius muuttuvissa olosuhteissa on hyvin vaikeaa, sillä rakenne koostuu lopulta yksilöistä, joilla on erilaisia arvoja ja intressejä. Muuttavatko puolueet itse aktiivisesti ajattelutapoja vai reagoivatko ne vain niihin teemoihin, joita niihin heijastetaan? Sosialidemokraattisen puoluejohdon sisäisessä keskustelussa ympäristöliikkeiden roolia ei mitenkään erityisesti korostettu vihreän politiikan tuojana, mutta kannatuksen strateginen väheneminen oli selvästi suuri motivaatio nostaa uuden politiikan piirteitä enemmän. Suhtautuminen ympäristöpolitiikkaan oli tutkimusajankohtana selvästi osin aktiivista ja vakaumuksellisesti asiaan suhtautuvaa, joskus vastahakoista ja usein vaalityön kaltaista pinnallista asennoitumista ympäristökysymyksiin. Profiloitumiseen vaikuttivat siis sisäiset ja ulkoiset vetotekijät. Ympäristöteemaa ei olisi otettu samalla tavalla linjaksi ilman kansalaisjärjestöjen ajamaa aiheen politisointia, mutta se ei vähennä aktiivisen ympäristöpolitiikan merkitystä, tehtyjä aktiivisia toimenpiteitä ja eittämättä siihen liittyneitä haasteita niin oman kannatusjoukon kuin vastustajien toimesta.

Aihetta voitaisiin tutkia lisää ympäristöpolitiikan 2020-luvun toimintaympäristössä, jossa ympäristöretoriikka on selvästi vakiintunut, mutta nyt myös eri tavalla haastettu teema, esimerkiksi Perussuomalaisten toimesta. Erityisesti ilmastonmuutoksen myötä keskusteluun on tullut uusia tasoja. Antti Rinteen (sd.) ja Sanna Marinin (sd.) hallitusohjelmien ensimmäinen sana oli ”Ilmastonmuutos”,¹⁴³ ja punavihreys on puolueen sisällä melko hyväksytty asemoitumisen määrittäjä. Toisaalta ideologisella tasolla puolueiden ympäristöä koskevat ohjelmat 2000-luvulle tultaessa alkoivat muistuttaa temaattisesti yhä enemmän toisiaan, ja integroiminen osaksi puolueen muuta ideologiaa on laimentunut samalla kun teknologiatoiveikkuus on korvannut kulutuskriittisyyttä.¹⁴⁴ On myös huomioitava, ettei suomalainen ympäristöaktivismi alkanut tai loppunut puoluepolitisoituneeseen Vihreän liikkeeseen. Aktivismi suuntautui moniin eri organisaatioihin ennen ja jälkeen tunnetuksi tehdyn Kojjärvi-liikkeen, ja erityisesti ilmastokriisiin liittyvää organisointia on syntynyt lisää. Vaikka uhkaavat ympäristöongelmat vaikuttavat pahentuneet ja ympäristöhallinto on ollut vakiintunut jo vuosikymmeniä, pitkän ajan tavoitteisiin ei ole päästy tai ainakaan suurta järjestelmätason kulutuskriittistä tai luonnonsuojelun muutosta ei voida sanoa tapahtuneen.

¹⁴³ ”Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019: Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta”. Valtioneuvoston verkkosivut. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-808-3> <luettu 20.4.2025>

¹⁴⁴ Liukkonen 2010, 89.

Lähteet

Arkistolähteet

Työväen arkisto (TA), Helsinki.

Ahde Matti 92

Kansio HE 1

Ympäristöministerinä, ympäristöministeriön perustaminen, historiaa, muistietoa, 2003–2012, päivämäärätöntä.

Ympäristöministerille saapuneita kirjeet + liitteitä 1985–1983

Kansio HE 3

Lehtileikkeitä Ympäristöministeri 1984–1987

Kansio HE 5

Ympäristöministeri puhe/artikkeli 1984

Kansio HE 10

Saapuneet, ympäristöasiat, kansainväliset asiat, Kalevi Sorsa, 1986

SAK 331.88

Kansio LHD 2

Ympäristöpoliittinen konferenssi 13-14.9.1980

Kansio SYA 4

Ympäristöpoliittinen työryhmä pöytäkirjoja 1984, 1985 ja 1986.

SDP 329.5

Kansio HCO 6

Muistiot, raportit, tutkimukset

Kansio HCO 7

Ympäristö- ja yhdyskuntapoliittinen työryhmä, kokouskutsuja liitteineen, kannanottoja, jne. 1981–1984.

Kansio HCO 8

Ympäristöpoliittinen ohjelma, luonnoksia.

Ympäristöpoliittinen työryhmä pöytäkirjoja 1984–1985

Kansio HCO 10

Ympäristöpoliittinen projektityöryhmä pöytäkirjoja 1988–1990

Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä

Kansiot CA47–CA68

Sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän pöytäkirjat 1983–1989.

Muut lähteet

Pohtiva – Poliittisten ohjelmien tietovarasto.

SDP:n energiapoliittinen ohjelma 1981

www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/SDP/408

SDP:n periaateohjelma 1987

<https://www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/SDP/450>

SDP:n ympäristöpoliittinen ohjelma 1987

www.fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/SDP/501

Tutkimuskirjallisuus

Bell, Michael. *An Invitation to Environmental Sociology*. 4. painos. Thousand Oaks: Pine Forge Press, 2012.

Green-Pedersen, Christoffer ja Conor Little. “Understanding the Conflict of Conflicts: Is Left-Right Conflict a Necessary Condition for the Development of New Politics?” *Political Studies*, 2/2024, 719–740. <<https://doi.org/10.1177/00323217221141424>>

Haila, Yrjö. ”Ympäristöherätys” *Ympäristöpolitiikka. Kenen ympäristö, kenen politiikka?*, toim. Yrjö Haila ja Pekka Jokinen. Tampere: Vastapaino, 2001, 21–46.

Hannikainen, Matti. *Uudistuva puolue ja hyvinvointivaltio. SDP:n historia 5 1957–1975*. Helsinki: Siltala, 2024.

Heikkilä, Tiina. *Jälkimaterialistinen haaste. SKDL, vaihtoehtoliikkeet ja ympäristökysymys*. Historian pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto, 2016.

Häusermann, Silja, ja Herbert Kitschelt. “Introduction and Theoretical Framework.” *Beyond Social Democracy: The Transformation of the Left in Emerging Knowledge Societies*, toim. Silja Häusermann ja Herbert Kitschelt. Cambridge: Cambridge University Press, 2024, 1–70.

Jalonen, Markku. ”Vihreät valtuutetut”. *Vihreä politiikka. Empiirisiä tutkimuksia aktivisteista, kannattajista ja poliittisesta toiminnasta*, toim. Olavi Borg ja Risto Harisalo. Poliitiikan tutkimuksen laitoksen tutkimuksia. Tampere: Tampereen yliopisto, 1998, 17–52.

Järvikoski, Timo, ja Tiina Kemppainen. *Ammattiryhmät ja ympäristökysymys*. Oulu: Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta, 1991.

- Järvikoski, Timo. "Luonnonsuojelu yhteiskunnallisena vaikuttajana Suomessa". *Politiikka*, 1984, 163–176.
- Karimäki, Jenni. *Protestista puolueeksi. Vihreiden vakiintuminen vaihtoehdosta vallankahvaan 1990-luvulla*. Tampere: Vastapaino, 2022.
- Kaunisto, Timo. *Vaikea vihreys. Keskustapuolueen ympäristöpolitiikka 1968–1987*. Väitöskirja. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto, 2023.
- Kipping, Matthias, R. Daniel Wadhvani ja Marcelo Bucheli. "Analysing and Interpreting Historical Sources: A Basic Methodology" *Organizations in Time. History, Theory, Methods*, toim. Marcelo Bucheli ja R. Daniel Wadhvani. Oxford: Oxford University Press, 2014, 305–329.
- Katajisto, Kati. "Poliittisen historian monitahoinen tulkintakehikko". *Avaimia menneisyyteen. Opas historiantutkimuksen menetelmiin*, toim. Mirikka Danielsbacka, Matti Hannikainen ja Tuomas Tepora, 2022.
- Liukkonen, Antti. *Aatteesta arvoihin. Yleispuoluekehitys ja ympäristöpolitiikan jakautuminen oikeisto-vasemmisto -akselilla*. Valtio-opin pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2010.
- Mickelsson, Rauli. *Suomen puolueet. Vapauden ajasta maailmantuskaan*. 3. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino, 2021.
- Outinen, Sami. *Sosiaalidemokraattien tie talouden ohjailusta markkinareaktioiden ennakointiin. Työllisyys sosiaalidemokraattien politiikassa Suomessa 1975–1998*. Väitöskirja. Helsinki: Into, 2015.
- Tirkkonen, Juhani ja Pekka Jokinen. "Ympäristöhallinnon vakiintuminen ja toimiala". *Ympäristöpolitiikka. Kenen ympäristö, kenen politiikka?*, toim. Yrjö Haila ja Pekka Jokinen. Tampere: Vastapaino, 2001, 65–77.
- Vähäkylä, Leena. "Sanomalehtien suhtautuminen Vihreisiin eduskuntavaaleissa 1983 ja kunnallisvaaleissa 1984 Tampereella ja Oulussa". *Vihreä politiikka. Empiirisiä tutkimuksia aktivisteista, kannattajista ja poliittisesta toiminnasta*, toim. Olavi Borg ja Risto Harisalo. Poliitiikan tutkimuksen laitoksen tutkimuksia. Tampere: Tampereen yliopisto, 1998, 258–281.
- Zilliacus, Kim O. K. "'New Politics' in Finland: The Greens and the Left Wing in the 1990s". *West European Politics*, 24/2001, 27-54. <doi.org/10.1080/01402380108425416>